

INSTITUTIONEN FÖR LITTERATUR,
IDÉHISTORIA OCH RELIGION

En våg från framtiden

En materiell ekokritisk läsning av P C Jersilds *Efter floden*

A wave from the future

A material ecocritical reading of P C Jersild's *Efter floden*

David Fredriksson

Termin: VT2022

Kurs: LV2311, 15 hp

Nivå: Master

Handledare: Camilla Brudin Borg

Examinator: Mats Jansson

Innehåll

Inledning.....	2
Syfte och frågeställning.....	3
Material	5
Teori och metod	7
All materia rymmer en berättelse	8
Berättande miljöer eller <i>storyworlds</i>	10
Forskningsläget	12
Efter slutet	18
Analys.....	21
Murarna mot vitt.....	22
Förkroppsligad kognition	24
Sammanflätning	30
Främmande främlingar	33
Slutdiskussion.....	36
Litteraturförteckning	38

Abstract

Master thesis in literary studies

Title: A wave from the future: A material ecocritical reading of P C Jersild's *Efter floden*

Author: David Fredriksson

Year: Spring 2022

Department: Literature, History of Ideas and Religion

Supervisor: Camilla Brudin Borg

Examiner:

Keywords: PC Jersild; Efter floden; material ecocriticism; postapokalyps; apokalyps; storyworld; narrative environments; Timothy Morton; intra-aktioner; ekologi; kärnvapenkatastrof; översvämning

This study explores how different kinds of matter interact and intra-act with each other and with the human dimension in Jersild's *Efter floden*. This according to the notion that these intra-actions produce configurations of meanings and discourses that we can interpret as stories. Based on material ecocriticism, as well as the ecological idea that Timothy Morton puts forward, this study draws attention to the interconnectedness between human and non-human entities.

This approach does not take for granted that the narrative is psychological but spatially structured, which provides the opportunity to illuminate the close connection between human and non-human matter.

Inledning

Per Christian Jersilds postapokalyptiska roman *Efter floden* (1982) publicerades under kalla kriget när frågan om kärnvapenhotet var en realitet: en på samma gång tänkbar som otänkbar möjlighet, som Jersild anmärker i efterordet; otänkbar i betydelsen att människan tycks oförmögen att se ”de alltför stora farorna i vitögat.”¹ Detta gäller också P.C. Jersild själv, erkänner han. I stället för att iscensätta ”den egentliga katastrofen, den då större delen av befolkningen dör omedelbart eller inom några veckor”, väljer Jersild därför att följa ”den folkspillra som blir kvar” efter kärnvapenkriget.² Trettio tre år har förflutit sedan den stora explosionen men endast fragment av den gamla världen finns kvar: dels som förnimmelser hos de överlevande, dels på de markområden som ännu inte begravts under vatten.

Trots att farhågorna under kalla kriget aldrig besannades så befinner sig mänskligheten i ett tillstånd av evig fruktan, eftersom det faktum kvarstår att ett kärnvapenkrig fortfarande är ett tänkbart scenario: sammanlagt nio länder beräknas i dag ha över ”9 400 kärnvapen redo att användas, och över 8 000 av dem innehas av Ryssland och USA, som har omkring 4 000 vardera.”³ Och därför menar jag att *Efter floden* är lika aktuell i dag som 1982. Dessutom är det inte bara atombomben som hotar att ödelägga jorden, utan människans arrogans tar sig betydligt fler uttryck än så.

Vid klimatmötet COP21 i Paris 2015 enades en majoritet av världens ledare om att söka stoppa den globala uppvärmningen genom att förhindra växthusgaserna att nå atmosfären, vilket i praktiken innebär att fasa ut fossila bränslen och ställa om till förnybara energikällor. ”Nu har startskottet gått för ett kraftigt ökat klimatarbete för alla världens länder”, utropade Sveriges dåvarande klimat- och miljöminister Åsa Romson triumferande.⁴

Men världens skogar fortsätter att skövlas, jordens inre fortsätter att tömmas på olja och plasten i haven fortsätter att öka med mellan 5–13 miljoner ton per år.⁵ ”Capitalism is a boiling whirlwind of impermanence”, som filosofen och författaren Timothy Morton uttrycker det i *The Ecological Thought*: ”And, curiously, capitalism creates things that are more solid than things ever were. Alongside global warming, ’hyperobjects’ will be our lasting legacy.”⁶

---

¹ P.C. Jersild, *Efter floden*, Stockholm: Albert Bonniers förlag, 1982, s. 267.

² Ibid.

³ Christopher Holmbäck, *ETC*, ”Dags för Nato?” NR 11, 18 mars 2022, s. 11.

⁴ <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2015/12/klimatavtal-klubbat-i-paris/> (hämtad 2022-03-02).

⁵ <https://www.greenpeace.org/sweden/nyheter/47646/plast-i-haven-fakta-och-konsekvenser/> (hämtad 2022-02-20).

⁶ Timothy Morton, *The Ecological Thought*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2010, s. 130.

Hyperobjekt enligt Mortons terminologi syftar till objekt som är massivt utsträckta i tid och rum i förhållande till människan.⁷ Ett hyperobjekt kan vara någonting som inte skapats av människan, som till exempel biosfären eller solsystemet; ett hyperobjekt kan också vara summan av allt kärnmaterial på jorden, eller endast plutonium eller uran. Men många hyperobjekt är av direkt mänskligt ursprung, framhåller Morton, som till exempel global uppvärmning, antibiotika, plastpåsar eller kapitalism.⁸ Vi människor har tillverkat material som redan ligger utanför vår normala räckvidd, och för att hantera dessa hyperobjekt efterlyser Morton ”justifications for our actions that go beyond bankrupt and downright dangerous self-interest theories. Climate change – the result of about two hundred years of human industry – could change Earth for thousands of years. Plutonium will be around for far longer than all of recorded human ‘history’ so far.”⁹

Efter floden utspelar sig alltså efter ett obegränsat kärnvapenkrig vars konsekvenser ritat om världskartan fullständigt: när polarisarna smälte bildades en flodvåg som resulterade i att jorden översvämmades och försattes i ekologisk obalans; den kvardröjande växtligheten är obefintlig och kampen för överlevnad har utmynnats i anarki. Bland de överlevande finns den trettioåriga Edvin, vars ålder avslöjar att han föddes i nära anslutning till atomvapenkriget. Om den gamla världen, innan explosionen utplånade nästan allt liv, har han därför ingen egen erfarenhet av. Hans kännedom om den är sådant som andra motvilligt berättat för honom, vilket onekligen utgör ett hinder i denna postapokalyptiska värld där kunskap är hårdvaluta.

Syfte och frågeställning

I min läsning av *Efter floden* utgår jag från materiella ekokritiska perspektiv i syfte att undersöka hur olika slags materia – mänskliga och icke-mänskliga kroppar, oorganiskt och organiskt material, naturkrafter och livsmiljöer – interagerar och *intra-agerar* med varandra samt, som Serenella Iovino och Serpil Oppermann uttrycker det i *Material Ecocriticism* (2014), “with the human dimension, producing configurations of meanings and discourses that we can interpret as stories.”¹⁰ Med andra ord så berättar alla levande varelser, såväl människor som mer-än-mänskliga, evolutionära berättelser om samexistens, ömsesidigt

---

⁷ Timothy Morton, *Hyperobjects*, London: Open Humanities Press, 2021, s. 1.

⁸ Morton, *Hyposubjects. On Becoming Human*, London: Open Humanities Press, 2021, s. 13-14.

⁹ Morton, *The Ecological thought*, s. 131.

¹⁰ Serenella Iovino, Serpil Oppermann, *Material Ecocriticism*, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2014, s. 7.

beroende, anpassning och hybridisering samt utrotning och överlevnad. ”All matter is a ’storied matter’.”¹¹

I motsats till *interaktion*, i betydelsen ett samspel mellan självständiga enheter, syftar *intra-aktion* eller *intra-aktivitet* på en inre samverkan mellan helhetens delar. Materiell ekokritik utgår från att materiella entiteter inte är isolerade från varandra, utan att de är intrasslade i eller inbäddade med (*enmeshed*) varandra i omfattande nätverk i vilka allt levande och icke-levande intra-agerar. I dialog med fysikern och teoretikern Karen Barad och sociologen Bruno Latour argumenterar materiell ekokritik att världens fenomen är resultatet av materiella och diskursiva praktiker i intra-aktion med varandra, det vill säga agentiella krafter vilka agerar tillsammans och konstituerar världen i dess pågående tillblivelse.¹² Barads föreställning om intra-aktivitet, poängterar Oppermann, “refers to a dynamic topology where nothing precedes another thing, nor do humans preexist relations.”¹³ Om allt hänger ihop existerar det därför inget före eller efter, ”but an ongoing process of intra-acting agencies generating the world’s ’exuberant creativeness’”.¹⁴

Materiell ekokritik är tydligt inspirerad av nymaterialismen som anser att den materiella världen har en egen handlingskraft eller agens, det vill säga oberoende av mänsklig erfarenhet, och att den samproducerar våra berättelser. Människans påverkan på miljön kräver inte bara nya berättelser, argumenterar de, utan också en bättre förståelse för de som länge har varit i omlopp.¹⁵ Som Brian Thomas Swimme uttrycker det i *Journey of the Universe* (2011):

The great discovery of contemporary science is that the universe is not simply a place, but a story – a story in which we are immersed, to which we belong, and out of which we arose. This story has the power to awaken us more deeply to who we are. For just as the Milky Way is the universe in the form of a galaxy, and orchid is the universe in the form of a flower, we are the universe in the form of a human.¹⁶

Morton kommer fram till en liknande poäng i *The Ecological Thought* (2007), när han hävdar att alla varelser är sammankopplade i vilket han benämner som *the mesh*. Den ekologiska tanken, fortsätter han, inser att gränserna mellan olika varelser och deras identiteter naturligtvis påverkas av denna sammankoppling.

---

¹¹ Ibid., s. 1, 7.

¹² Ibid., s. 4.

¹³ Ibid., s. 26.

¹⁴ Ibid., s. 26.

¹⁵ Erin James, Eric Morel, *Environment Narrative. New Directions in Econarratology*, Columbus: The Ohio State University, 2020, s. 2.

¹⁶ Iovino, Oppermann, *Material Ecocriticism*, s. 30–31.

Med utgångspunkt i materiell ekokritik, samt den ekologiska tanke som Morton framför, kommer jag i föreliggande studie att studera föreningen mellan mänskliga och icke-mänskliga entiteter, det vill säga vilket slags agens kärnvapenkatastrofen och den efterföljande översvämningen har, i synnerhet på Edvin, i *Efter floden*. Frågeställningen är alltså följande:

- Hur intra-agerar Edvin med de materiella förutsättningarna i den postapokalyptiska värld som framställs i *Efter floden*?
- Vilken inverkan har miljön och världens agens på Edvins utveckling?

Material

Vid publiceringen av *Efter floden* (1982) tilldelades författaren och läkaren P.C. Jersild det litterära priset BMF-plaketten, som årligen utdelas av BMF (Svenska Bokhandelsmedhjälpareföreningen). Jersild debuterade som prosaförfattare 1960 med novellsamlingen *Räknelära*, och har sedan dess gett ut sammanlagt över fyrtio fack- och skönlitterära texter. I sitt senaste verk, *Hur vill du dö? Om makten över livets slut* (2020), argumenterar Jersild för rätten till dödshjälp. ”Den striktaste och säkraste modellen”, som han kallar den modell för assisterat döende som han förespråkar, kommer från delstaten Oregon i USA och är ”kringgårdad med en rad lagstiftade regler för försiktighet, för att ingen ska kunna missbruka rätten.”¹⁷

I översiktsverket *Den svenska litteraturen* menar Tomas Forser och Per Arne Tjäder att som alla stora satiriker är Jersild ”en svartsynt moralist”; att han ”kan göra sig precis så vetenskapligt exakt som man väntar sig av en skrivande läkare, bara för att i nästa obehagade ögonblick uppträda som en magiker, som trollar fram hisnande symbolvärden ur en uppsluppen samtidsatir.”¹⁸ I romanerna *Djurdoctorn* (1973), *Babels hus* (1978) och *En levande själ* (1980) ger Jersild röst åt de moraliska dilemman som är förenade med vetenskapliga djurförsök, storskalig sjukvård samt den moderna teknologins utveckling och dess konsekvenser. I *Grisjakten* från 1968 återger han i dagboksform hur en byråkrat plikttroget fullföljer sitt uppdrag att utrota alla grisar i Sverige. ”Bakom tjänstemannen avtecknar sig andra nitiska byråkrater som inte heller ifrågasatte sin verksamhet: Höss, Eichmann och andra chefer för nazismens koncentrationsläger”, anmärker författarna till

---

¹⁷ <https://www.dn.se/kultur/oppna-argument-for-ratten-till-dodshjalp-i-pc-jersilds-bok/> (hämtad 2022-03-08).

¹⁸ Lars Lönnroth, Sven Delblanc, *Den svenska litteraturen. Från modernism till massmedial marknad*, Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 1999, s. 420–421.

Natur & Kulturs *Litteraturhistoria* (1989).¹⁹ Medan *Barnens ö* (1976), enligt Jersilds egen utsägo, ”är en bok om barnförtryck.”²⁰

Om *Efter floden* ses mot bakgrund av Jersilds tidigare engagemang i föreningen *Svenska Läkare mot Kärnvapen*, som bildades 1981, så är samtidskritiken omisskännlig i hans framtidsdystopi. Samtidigt som världens ledare under kalla kriget spände musklerna tvingades den civila befolkningen att leva med hotet om kärnvapen. Först efter att Sovjetunionen upplöstes den 25 december 1991 och spänningarna mellan stormakterna lättade kunde det nukleära hotet stabiliseras. Men i väntan på den totala och eviga freden förblir kärnvapenhotet intakt; oberoende vilka löften som ges eller om världen befinner sig i krig eller inte. Som Morton anmärker: “The nuclear accidents at Chernobyl and Fukushima bathed beings thousands of miles away in unseen alpha, beta, and gamma particles, as radioactive specks floated in air currents across Europe and the Pacific.”²¹ Radioaktiviteten är skoningslös i den bemärkelsen att det kan dröja år, månader, veckor eller bara några dagar innan människor dör av strålningsjuka. När väl den inkapslade kraften i atomernas kärna – ”en rest av den prestellära energin från tiden före stjärnornas existens” – släpps lös finns det inga sätt att binda den på nytt.²² Frågan dröjer sig därför onekligen kvar: *tänk om kärnvapenhotet blir verklighet?* Vilka blir konsekvenserna av ett obegränsat krig mellan kärnvapenländerna? Kommer allt levande sakta att dö eller infinner sig döden plötsligt? Och om en grupp av individer faktiskt överlever själva kriget, är det över huvud taget möjligt att överleva i spillrorna av en döende värld?

Efter floden berättas i presens utifrån protagonisten Edvins perspektiv och är indelad i två scenarion, varav det andra framstår som en epilög till själva ramberättelsen. Handlingen är förlagd någonstans i Östersjön och utspelar sig mestadels på en ö som antyds vara Gotland. Edvins berättelse inleds med att skeppet ”Diana”, på vilket han är skeppsgosse, lämnar öppet vatten och lägger till strax utanför öns kustremsa. ”En tillfällig, aldrig så häftig översvämning kan inte mejsla fram några raukar”, utbrister kaptenen förtjust till sin besättning: ”Tro mej pojkar, här har vi ursprunglig kust, här kan man vänta sej vad som helst”.²³

---

¹⁹ Hugo Rydén, Dick Widing, Dixie Eriksson, Runo Lindskog, Gunnar Stenhag, *Litteraturhistoria*, Stockholm: Natur och Kultur, 1989, s. 438–439.

²⁰ *Ibid.*, s. 438.

²¹ Morton, *Hyperobjects*, s. 38.

²² <https://www.dn.se/kultur/bjorn-wiman-skrivbordskrigarnas-naivit-et-om-karnvapen-ar-livsfarlig/> (hämtad 2022-03-22).

²³ Jersild, *Efter floden*, s. 8.

Eftersom Edvin står lägst i rang kommenderas han att ro i land för en ”kort rekognoscering på en timme eller två”.²⁴ Men när väl Edvin nått stranden sätter Diana segel och vänder om till havs. Ensam på stranden ropar Edvin uppjagat efter kaptenen och hans besättning om att de ska vända; han siktar slutligen mot styrhytten med sitt automatgevär och skjuter.²⁵ Men skotten når inte fram utan ”sprätter harmlöst i kölvattnet som om någon strött en handfull grus över vågorna.”²⁶ Och snart försvinner Diana ur sikte.

Teori och metod

Analysen av *Efter floden* undersöker hur materiella intra-aktioner påverkar i synnerhet protagonisten Edvin i den *storyworld* som han framträder i. Med stöd i materiell ekokritik som betonar att ”there is no simple juxtaposition or mirroring between nature and culture, but a combined mesh”, läser jag materiella och diskursiva praktiker inte separerade från utan genom varandra.²⁷ Denna metod bygger på Barads onto-epistemologiska teori som förenar mänskliga och icke-mänskliga, materiella och diskursiva samt naturliga och kulturella faktorer i ett odelat existensfält som kallas *fenomen*. ”Phenomena”, förklarar Barad, ”are produced through agential intra-actions of multiple apparatuses of bodily production. Agential intra-actions are specific causal material enactments that may or may not involve ’humans’.”²⁸ Fenomen är den ontologiska odelbarheten av agenters intra-aktioner med komponenterna; med andra ord är fenomen relationella i sin ontologi – relationer utan redan existerande *relata*, det vill säga relationer mellan oberoende enheter. Relata existerar endast *inom* fenomen som ett resultat av specifika intra-aktioner: ”there are no independent relata, only relata-within-relations.”²⁹ Vi är inte utomstående observatörer av världen, som Barad uttrycker det, utan vi är tvärtom en del av världen i dess pågående intra-aktivitet. Tolkning är därför en *ontologisk föreställning av världen i dess pågående artikulation*.³⁰

---

²⁴ Ibid., s. 9.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid., s. 13.

²⁷ Iovino, Oppermann, *Material Ecocriticism*, s. 5.

²⁸ Karen Barad, ”Posthumanist Performativity: Toward an Understanding of How Matter Comes to Matter”, *Signs*, vol. 28, no. 3, 2003, pp. 801–31. *JSTOR*, <https://doi.org/10.1086/345321>, s. 817, (hämtad 2022-04-04).

²⁹ Ibid., s. 815.

³⁰ Oppermann, *Material Ecocriticism*, s. 26.

All materia rymmer en berättelse

Materiell ekokritiks konceptuella argument framstår tydligt i sina konturer, som Iovino och Oppermann uttrycker det: “the world’s material phenomena are knots in a vast network of agencies, which can be ‘read’ and interpreted as forming narratives, stories.”³¹ Och att läsa det diskursiva och det materiella *diffraktivt*, det vill säga genom varandra, tillåter ett aktivt deltagande i tolkningsprocessen där materiella nivåer och nivåer av mening framträder tillsammans, ”contributing to the world’s becoming a web teeming with collective stories.”³²

I antologin *Material Feminisms* (2008) framlägger filosofen Nancy Tuana sin teori om *the interactionist ontology of viscous porosity*.³³ I essän, ”Viscous Porosity: Witnessing Katrina”, introducerar hon begreppet *viskös porositet* och illustrerar hur det framträder i fenomen som orkanen Katrina. Poängen med *viskös porositet* är att belysa samspelet eller genomsläppligheten mellan fenomen; att det inte finns någon skarp ontologisk gräns mellan människor och miljö, mellan sociala praktiker och naturfenomen. Medan en interaktionistisk ontologi utmanar den typ av enhet och kontinuitet som kommer till uttryck i traditionell västerländsk metafysik, argumenterar hon, ”viscous porosity helps us understand an interactionist attention to the processes of becoming in which unity is dynamic and always interactive and agency is diffusely enacted in complex networks of relations.”³⁴ Efter att ha bevittnat Katrina och dess effekter på den i synnerhet värst drabbade staden New Orleans, föreslår Tuana alltså en ontologi som ”rematerializes the social and takes seriously the agency of the natural”.³⁵

Antologin *Material Feminisms* samlar tänkare vars ambition syftar till en dekonstruktion av den materiella/diskursiva dikotomin.³⁶ Dessutom, skriver Alaimo och Hekman, betraktar ”material feminists” inte naturen som en passiv social konstruktion, utan snarare som en agentisk kraft vilken interagerar med och påverkar andra element i sin omgivning, inklusive människan. Materiell feminism utforskar således naturens och kroppars agens samt interaktionen mellan kultur, historia, diskurs, teknologi, biologi och miljö, ”without privileging any one of these elements.”³⁷

---

³¹ Ibid., s. 1.

³² Ibid., s. 10.

³³ Stacy Alaimo, Susan J. Hekman, *Material Feminisms*, Bloomington: Indiana University Press, 2008, s. 13.

³⁴ Tuana, *Material Feminisms*, s. 188–189.

³⁵ Ibid., s. 188.

³⁶ Ibid., s. 6.

³⁷ Ibid., s. 7.

Bortsett den gemensamma fokuseringen på ”materiell agens” inom samtida ekokritik och det fält inom feministisk teori som studerar kroppars och den materiella världens interaktioner med kulturella eller diskursiva praktiker, förefaller naturen vara det fenomen som förenar dem på kritisk nivå; inte så mycket ”naturen” i bestämd utan i abstrakt form, det vill säga när det används för att beteckna det betecknande. ”Nature, charged as an accessory to essentialism”, poängterar Alaimo, ”has served as feminism's abject – that which, by being expelled from the 'I', serves to define the 'I'.”³⁸ Som begrepp har naturen länge använts på ett paradoxalt sätt mot kvinnor, icke-vita, icke-heterosexuella och lägre eller fattigare klasser: dels har ”natur” använts för att omyndigförklara andra på grundval av deras förmodade närhet till naturen, dels har det fått representera det påstått naturliga och följljaktligen samtidigt definierat det ”onaturliga”.³⁹ Som Morton uttrycker det: ”Putting something called Nature on a pedestal and admiring it from afar does for the environment what patriarchy does for the figure of Woman. It is a paradoxical act of sadistic admiration.”⁴⁰

I sitt teoretiska arbete utmanar Morton de antaganden som han menar ligger till grund för ekokritiken; inte därför att han inte stödjer litterära studier som fokuserar miljöfrågor, utan på grund av att ekokritiken enligt honom är ”too enmeshed in the ideology that churns out stereotypical ideas of nature to be of any use.”⁴¹ Morton argumenterar för att själva idén om naturen måste vissna bort för att kunna ge plats åt den ekologiska tanken, det vill säga åt ekologiska former av kultur, filosofi, politik och konst. Den ekologiska tanken finner därtill inte stöd i holismen som hävdar att helheten är mer än summan av sina delar. Naturen som idé, fortsätter Morton, tenderar att vara holistisk och betraktas som ett slags superorganism.⁴² ”Ecology without Nature is ecology without holism.”⁴³ I linje med Alaimos kritik framhåller också Morton att naturen används för att utesluta det omänskliga genom att peka ut det signifikant mänskliga; för att inspirera till godhet och medkänsla, och för att rättfärdiga konkurrens och grymhet.⁴⁴ Problemet med naturen, menar Morton, är att det kan betraktas antingen som en substans eller som essens, ”as an abstract principle that transcends the material realm and even the realm of representation.”⁴⁵ Naturen är på samma gång träden och skogen i vilka de växer; fåglarna och bona som de bygger; fiskarna och vattnet som de simmar i – och själva idén om allt som det betecknar. Naturen är följljaktligen både

---

³⁸ Ibid., s. 237.

³⁹ Ibid., s. 239.

⁴⁰ Morton, *Ecology without Nature*, s. 5.

⁴¹ Ibid., 13.

⁴² Morton, *The Ecological Thought*, s. 35.

⁴³ Ibid., s. 127.

⁴⁴ Morton, *Ecology without Nature*, s. 19.

⁴⁵ Ibid., s. 16.

uppsättningen och innehållet i uppsättningen; det vacklar mellan det gudomliga eller supernaturliga och det materiella.⁴⁶ Mortons ambition är således att konfrontera de föreställningar som ryms inom begreppet *natur*; han tar därför naturen ur ekvationen genom att ”exploring the ways in which literary writing tries to conjure it up.”⁴⁷

Berättande miljöer eller *storyworlds*

År 2020 gav Erin James och Eric Morel ut antologin *Environment and Narrative*, i vilken de samlar flertalet essäer under vad de kallar för *econarratology*. Samlingens bidragsgivare föreslår metodologiska tillvägagångssätt genom att undersöka hur litterära texter kan förmedla miljöförståelse via narratologiska byggstenar.⁴⁸ Dessa teoretiker, skriver James och Morel inledningsvis, ”position narratives as important occasions and repositories for the values, political and ethical ideas, and sets of behaviors that determine how we perceive and interact with ecological homes”:

They also query how readers emotionally and cognitively engage with such representations and how the process of encountering different environments in narratives might affect real-world attitudes and behaviors of those readers. They suggest that changing humans’ interactions with the environment requires not only new stories but also a better understanding of the ones that have long been in circulation.⁴⁹

Markku Lehtimäki söker uttryckligen i sin essä ”Natural Environments in Narrative Contexts: Cross-Pollinating Ecocriticism and Narrative Theory” (2013) förena ekokritik och narratologi genom att undersöka det ömsesidiga förhållandet mellan naturuppfattningar och berättande. I sin läsning av Barbara Kingsolvers *The Lacuna* (2009) fokuserar han därför det mänskliga sinnets interaktion med narrativets virtuella miljöer; med andra ord läsarens emotionella och kognitiva engagemang i romanens materiella värld, vilken enligt Alaimos definition inkluderar ”human actions and intra-actions”.⁵⁰

---

⁴⁶ Ibid., s. 18.

⁴⁷ Ibid., s. 19.

⁴⁸ Erin James, Eric Morel, *Environment Narrative. New Directions in Econarratology*, Columbus: The Ohio State University, 2020, s. 1.

⁴⁹ Ibid., s. 1–2.

⁵⁰ Markku Lehtimäki, “Natural Environments in Narrative Contexts: Cross-Pollinating Ecocriticism and Narrative Theory.” *Storyworlds: A Journal of Narrative Studies*, vol. 5, 2013, pp. 119–41. *JSTOR*, <https://doi.org/10.5250/storyworlds.5.2013.0119>, (hämtad 2022-05-22), s. 120; *Material Ecocriticism*, s. 259.

Medan narratologin har tenderat att vara “deeply anthropogenic in its approach to narrative”, som James och Morel uttrycker det, har ekokritiken haft en tendens att skygga för andra former av vetenskaplig kunskap, inte minst vilka som handlar om mänsklig perception och fantasi.⁵¹ Därför argumenterar Alexa Weik von Mossner för att sammanslagningen av ekokritik och narratology med kognitionsvetenskap, “can give us a better understanding of how we interact with [environmental] narratives on the mental and affective level in ways that are both biologically universal and culturally specific”.⁵² Med stöd i ett kognitivt ekonarratologiskt tillvägagångssätt hävdar Mossner i essän ”Feeling Nature: Narrative Environments and Character Empathy” att “not only are narrative environments crucial for our understanding of characters, but characters are also central to our understanding of narrative environments.”⁵³

I förhållande till den ursprungliga narratologin innebär den kognitiva vändningen en förändrad attityd till det litterära rummet. Begreppet *storyworld*, vilket refererar till läsarens mentala modell av den kontext och miljö som narrativets karaktärer framträder, är inom ekonarratologi essentiellt för studiet av narrativa rum, eller ”narrative space” på engelska.⁵⁴ Med stöd i forskaren David Hermans definition menar Matthew M. Low att *storyworlds* “moves the study of narrative away from mere close reading or even exegesis, and into the lives and experiences of readers themselves”.⁵⁵ Storyworld uppmärksammar narrativets styrka och potentiell att transportera läsaren till virtuella miljöer, menar James och Morel, vilka markant skiljer sig från den erfarenhetsbaserade världen i vilken det faktum hen existerar.⁵⁶ Studiet av rum eller utrymme och plats (*space and place*) har å ena sidan länge varit centralt för ekokritiken, men den spatiala vändningen i narrativ teori – ”inspired by research into the cognitive processes of narrative interpretation”, som James och Morel poängterar, – ”provides ecocritics with an invaluable vocabulary by which to better analyze human perceptions of spaces and places.”⁵⁷ Samtidigt som ekokritiken tillför en kulturell dimension i studiet om narrativa rum genom att introducera värderingar om bebodda platser.⁵⁸

Med ovanstående sagt innebär inte att jag efterlyser en mera människocentrerad ekokritik, utan snarare en som utgår från *the mesh of interconnectivity*.⁵⁹ ”The danger in political and

---

⁵¹ *Environment and Narrative*, s. 6, 10.

⁵² *Ibid.*, s. 10.

⁵³ *Ibid.*, s. 131.

⁵⁴ *Ibid.*, s. 10-11.

⁵⁵ *Ibid.*, s. 152.

⁵⁶ *Environment and Narrative*, s. 11.

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ Morton, *Hyperobjects*, s. 77.

philosophical thinking”, skriver Morton, ”is to reckon that we have seen beyond ideology, that we can stand outside, say, ’humanist’ reality. This idea is itself humanism.”⁶⁰ Problemet med antropocentrism, menar han, är inte så mycket dess innebörd som attityden vilken följer med anklagelsen.

Den ekologiska tanken, enligt Mortons terminologi, inser att allt levande och icke-levande på ett eller annat sätt är bundna till varandra. Denna samtillhörighet är *the mesh*. Den ekologiska tanken, fortsätter han, är dessutom medveten om att gränserna mellan olika varelser och deras identiteter påverkas av denna sammankoppling: ”This is the strange stranger.”⁶¹ Och vad som ligger bakom den ekologiska krisens noder, det vill säga miljöförstöring, massutrotning, kärnvapenhot, skogsskövling och förslavning av människor och icke-mänskliga djur är, som Iovino och Oppermann formulerar det: ”tangles of natures and cultures that can be unraveled only by interpreting them as narratives about the way humans and their agentic partners intersect in the making of the world.”⁶²

I denna studie kommer jag i linje med ovanstående, undersöka Edvin, i hans roll som berättare och protagonist, *genom* den materiella världen som översvämningen lämnat efter sig i *Efter floden*. Det är alltså genom karaktärernas intra-agerande med miljön som narrativets mening framträder.

Forskningsläget

I proportion till ett författarskap som sträcker sig över ett halvt sekel framstår forskningen om Jersilds litterära verksamhet som om inte kvalitativt bristande så åtminstone långt ifrån kvantitativt uttömmande. Den enda svenska avhandlingen som tillägnas Jersilds litterära gärning är Jonas Anshelms *Förnuftets brytpunkt. Om teknikkritiken i P C Jersilds författarskap* från 1990. Anshelm är professor vid institutionen Tema Teknik och social förändring, Linköpings universitet, och studerar värderingskonflikter och miljöpolitiska kontroverser kopplade till storskaliga sociotekniska system. I sin avhandling argumenterar Anshelm att Jersild ofta konfronterar sina läsare med frågor om det teknologiska samhället och dess moraliska dilemma. Det huvudsakliga syftet är således att ”studera idékomplexet teknik-moral i Jersilds författarskap”, närmare förklarar att ”analysera den diskussion om vad som är moraliskt rätt och orätt” beträffande människans framställning och nyttjande av

---

⁶⁰ Morton, *The Ecological Thought*, s. 75.

⁶¹ *Ibid.*, s. 94.

⁶² *Material Ecocriticism*, s. 6.

tekniska system för att påverka och kontrollera olika slags materia – både människor och icke-människor – som Anshelm menar att Jersild ger uttryck för i sina romaner.⁶³

Anshelms grundläggande hypotes är att Jersild använder romanformen till att diskutera konsekvenserna av den tekniska och vetenskapliga utvecklingen; med andra ord *det moderna samhällets problem*.⁶⁴ Denna litterära form, som Anshelm beskriver, stämmer väl överens med den dystopiska litteraturgenren. Jersilds romaner uppmärksammar en ofrånkomlig paradox som vetenskapen måste förhålla sig till: att den tekniska utvecklingen är både lösningen och problemet; att den kan vara räddningen men också undergången till följd av ett obehindrat kärnvapenkrig som i *Efter floden*. Anshelms avhandling uppmärksammar vissa aspekter i Jersilds författarskap som med hjälp av ekokritiken är möjliga att frilägga.

Teknikkritiken som Jersild ger uttryck för kännetecknas inte av en avvisande attityd till den moderna tekniken, fortsätter Anshelm, ”utan av ett prövande och kritiskt granskande förhållningssätt till den tekniska utvecklingen.”⁶⁵ Enligt Jersild måste tekniken anpassas efter människan och inte tvärtom. Det han motsätter sig är när människor och icke-människor betraktas som ”ett medel, som arbetskraft och material”, och ”underordnas systemets effektivitet.”⁶⁶

Om Jersilds *En levande själ* skriver Anshelm att denna roman ”utgör en skrämmande framtidsvision där vetenskapen och tekniken blivit ett hot mot människan och livet, då vissa vetenskapsmän helt brister i moraliskt ansvarstagande.”⁶⁷ Två år senare färdigställde Jersild *Efter floden*, vilken obestriddligen skildrar teknologins definitiva ändhållplats. I *Professionella bekännelser* (1981) anmärker Jersild att *En levande själ* inte är skriven som något slags debattroman, ”även om det förekommer en kritisk syn på forskningen i den.”⁶⁸ För honom är denna roman ”mest en skröna i laboratoriemiljö, en saga, en myt om man så vill, som utspelas med teknokratin som bakgrundskuliss.”⁶⁹ Trots detta menar Anshelm att *En levande själ* tillsammans med *Efter floden* bär vittnesbörd om ”den moderna människans situation i det teknologiska samhället.”⁷⁰

I *Efter floden* förenar Jersild sina läkarkunskaper med sin litterära verksamhet i syfte att ”teckna en realistisk och avskräckande bild av hur livet skulle kunna komma att gestalta sig

---

⁶³ Jonas Anshelm, *Förnuftets brytpunkt. Om teknikkritiken i P C Jersilds författarskap*, Stockholm: Bonniers Grafiska Industrier AB, 1990, s. 22, 24.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Anshelm, s. 52.

⁶⁶ Ibid., s. 117, 121.

⁶⁷ Ibid., s. 137.

⁶⁸ P.C. Jersild, *Professionella bekännelser*, Stockholm: Författarförlaget, 1981, s. 204.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Ibid., s. 130.

efter ett kärnvapenkrig”.⁷¹ I Anshelms läsning kommer han fram till att *Efter floden* onekligen väcker frågor om atomvapenkrigets följder men också om ”moralen i det högteknologiska samhälle som hotar livet” i vår samtid.⁷² När romanen publicerades intensifierades den pågående debatten om kärnvapenhotet vilket möjligen också underblåste ”fredsrörelsens krav på nedrustning och på en kärnvapenfri zon i Norden.”⁷³ Jersild deltog aktivt i diskussionen och hösten 1986 fick han ”förtroendet att som svensk representant föreläsa om kärnvapenkrigets verkningar på femkontinentsgruppens möte i Mexico City.”⁷⁴

I *Professionella bekännelser* beskriver Jersild att vid förarbetat till *Babels hus*, det vill säga själva utformandet av berättelsens skelett, gjorde han halt vid vad han kallar för en ”spiralstruktur”. I *Odysséer* (1990) menar Ola Larsmo att denna formulering, som Jersild nämner liksom i förbifarten, beskriver en metod eller ett sätt att ”organisera texter som är grundläggande i hela hans författarskap.”⁷⁵ Denna spiral är enligt Larsmo karaktäristisk för flera av Jersilds romaner men tydligast i *Stumpen* (1973) och *Efter floden*. I båda dessa fall yttrar sig spiralrörelsen i relativt tydliga ”förskjutningar mellan romanens olika element”, skriver Larsmo, och är ”uttalat negativ: skildringen av denna nedåtgående, cirklande rörelse blir till romanernas moraliska kriscentra.”⁷⁶

Stumpen är berättelsen om en medelålders man och uteliggare vid namn Sture Lindström, ”vars förhållande till alkoholen för länge sedan slutat att vara blott problematiskt.”⁷⁷ Larsmo beskriver romanen som en ”svart pikareskvandring genom det sena sextiotalets vårdssamhälle”, och hävdar att Jersild laborerar med ”ett begränsat antal komponenter, järnhårt länkade till varandra.”⁷⁸ Narrativets spiralrörelse beskriver hur Stures eller *Stumpens* liv går i cirklar; hur hans liv följer ett regelbundet mönster; ett cykliskt vankande mellan vissa typer av återkommande platser och händelser:

Den nya händelseräckan blir, om än utspelad med samma eller liknande element, en karikatyr eller en grotesk variant av den föregående. I Sture Lindströms fall rör det sig om en kringgående men nedåtriktad rörelse med självmordet som slutpunkt. Stures liv tar formen av en sjunkande spiral,

---

⁷¹ Anshelm, s. 144.

⁷² Ibid., s. 145.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ola Larsmo, *Odysséer*, Stockholm: Bonniers Grafiska Industrier, 1990, s. 80.

⁷⁶ Ibid., s. 81, 82.

⁷⁷ Ibid., s. 82.

⁷⁸ Ibid., s. 82, 83.

där det enda sammanhållande staget under en tid utgöres av en nästan ny klarinett i oklanderligt skick.⁷⁹

Liksom *Stumpen* beskriver *Efter floden* ett liknande spiralmönster mellan form och innehåll, i vilken atomkriget och evolutionen är djupt sammanlänkade och ”insatta i ett sammanhang där de förutsätter varandra”; närmare bestämt verkar parallellt med och som varandras negationer.⁸⁰ Larsmo menar att *Efter floden* ger uttryck för en rörelse som ”glider baklänges nedför det ekologiska systemets tidigare uppåtsträvande spiral.”⁸¹

Larsmo menar att spiralstrukturen är en berättarteknik som strävar efter att ”utforska de strukturer som förstör oss, att närgånget skissera de tillstånd då det mänskliga sammanhanget suges in i de opersonliga strukturernas centrifugalrörelse.”⁸² I *Efter floden* och föregående romaner har Jersild valt att skildra människan som ”inflätad i eller som en del av historiens varp”, skriver Larsmo avslutningsvis, medan *Den femtionde frälsaren* (1984) markerar ett brott och snarare ger uttryck för människans möjligheter att ”överskrida den begränsning historien (...) ålagt oss. I den nukleära slagskuggan framträder determinismens politiska problem allt tydligare.”⁸³

På uppdrag av Kyrkomötets bekännelsekommitté söker Bo Larsson i *Närvarande frånvaro* (1987) ringa in ”några av alla de frågor kring liv och tro, som ställs i modern svensk skönlitteratur.”⁸⁴ Larsson tar avstamp i *Professionella bekännelser* där Jersild beskriver omständigheterna som föranledde att han vid sjutton års ålder deklarerade sig som ateist. Larsson anser sig kunna skönja ett sökande efter Gud i Jersilds romankaraktärer, att denna gud visserligen är ”bortrationaliserad, men hos den enskilde kvarstår en längtan efter en djupare livsmening och efter den gemenskap, som ett allt rationellare samhällssystem tränger undan.”⁸⁵ I avsaknaden av en gud finns det ”ingen självklar grundval för livets egenvärde”, menar Larsson; när människan ”ser sig själv som skapelsens enda herre löper hon ständig risk att bli slav under det system, som hon själv skapat.”⁸⁶ Den enskilda individen är därför utlämnad och ensam i den cyniska och råa värld som ”följer i utvecklingens spår”.⁸⁷ *Efter*

---

⁷⁹ Ibid., s. 87.

⁸⁰ Ibid., s. 90.

⁸¹ Ibid., s. 91.

⁸² Ibid., s. 94.

⁸³ Ibid., s. 97.

⁸⁴ Bo Larsson, *Närvarande frånvaro*, Stockholm: Verbum Förlag AB, 1987, s. 9.

⁸⁵ Ibid., s. 157.

⁸⁶ Ibid., s. 163.

⁸⁷ Ibid., s. 172.

floden framstår således som, åtminstone enligt Larssons perspektiv, ett följdriktigt scenario för en värld där den kristna guden abdikerat ”inför det ondas övermakt.”⁸⁸

En bärande fråga i Jersilds författarskap som Larsson urskiljer är: ”På vilken grundval skall tesen om alla levande varelsers egenvärde rotas i ett samhälle där skepticism och rationalism bäddat för en alltigenom behavioristisk livssyn?”⁸⁹ Vidare drar Larsson slutsatsen att andemeningen i Jersilds romaner är att människan, oavsett om denna är troende eller ej, måste leva ”som om” en gud faktiskt existerar. Med stöd i Anshelms argumentation finner jag denna tolkning något förhastad, eftersom det är svårt att finna några belägg i Jersilds författarskap som styrker Larssons tes. Tvärtom, menar Anshelm, framstår skepticismen och den ”sanna rationalismen som ett värn mot behaviorismens överspända förklaringsanspråk.”⁹⁰ Sammanfattningsvis rymmer Larssons läsning vissa förtjänster, som till exempel Jersilds nyttjande av den kristna idétraditionen, men Anshelm ifrågasätter att det i Jersilds författarskap står att finna en teologi.⁹¹

Jersilds ”civilisationskritiska granskning av den samtida tekniska utvecklingen”, som Anshelm uttrycker det, förs onekligen till sin spets i *Efter floden*.⁹² Och i denna postapokalyptiska värld söker den kvarvarande folkspillran efter något slags fast punkt i tillvaron. Men att detta på något sätt skulle bekräfta tesen om ”den växande Guden”, som Larsson tillskriver inte bara Jersilds berättelser utan också hela hans författarintention, är förstås att dra det till sin spets. Larsson grundar sin slutsats på bland annat en analys av *Den femtionde frälsaren*, där protagonisten Ciaccos liv får en mening efter att han tagit del av kristusättlingen Magdalenus berättelser. Ciacco låter sig övertygas om att det existerar en god gud och viger därför sitt liv åt att ”värna allt liv mot alla de krafter, som på skilda sätt hotar att kränka varje levande varelses egenvärde”.⁹³ För Henry och systrarna vid Klostret, vilka bor på den ö som Edvin kommer till i *Efter floden*, är det visserligen deras tro som skänker dem en viss tröst och stabilitet i tillvaron. Men i linje med Anshelms betydligt försiktigare tolkning i fallet Ciacco, framstår denna tro hos Jersilds karaktärer blott som en önskan att ”ingå i ett större sammanhang”, varav tron på en god gud kan ge upphov till ett osjälviskt ansvarstagande för andra och att det är just denna omsorg, vilket Anshelm poängterar, ”som är det viktigaste; utan denna godhet kan inte livets egenvärde skyddas.”⁹⁴

---

⁸⁸ Ibid., s. 174.

⁸⁹ Ibid., s. 184.

⁹⁰ Anshelm, s. 262.

⁹¹ Ibid., s. 263.

⁹² Ibid., s. 146.

⁹³ Larsson, s. 185.

⁹⁴ Anshelm, s. 264.

Avslutningsvis bör Ross Shideler och Gregory Gardner Webb vid University of California, USA, nämnas. Shideler har skrivit en handfull forskarstudier om Jersilds författarskap och handledde dessutom Gardner Webb när denne disputerade 2003 med avhandlingen *Subjugated Selves: Discipline, Discourse, and Power in the Work(s) of P.C. Jersild*. Med stöd i Michel Foucaults maktanalys vilken framförs i *Övervakning och straff* (1975) undersöker Gardner Webb identitetssökande och hur jaget konstrueras i relation till moderna maktinstitutioner i Jersilds romaner, däribland *Efter floden* och *En levande själ*. I kapitlet “After – As Well As Before – The Flood” läser Gardner Webb *Efter floden* genom de essäer och debattartiklar som Jersild författade före och efter att romanen publicerats. Detta i syfte att kontextualisera debatten som kärnvapenfrågan väckte och som Jersild engagerade sig i. Sedan 1960 när hans första tidningskolumn, det litterära manifestet *Front mot formens tyranni*, trycktes i Dagens Nyheter har Jersild spelat en betydande roll i Sveriges pågående politiska, kulturella och etiska samhällsdebatter. Till skillnad från romanerna, skriver Gardner Webb, “which are often characterized as indirect in tone and manner, the columns are purposefully forthright and politically charged.”⁹⁵ Gardner Webbs avhandling syftar till att belysa hur skillnaderna yttrar sig mellan de två skrivande medierna, det litterära och det journalistiska, som Jersild använder sig av.

I essän “The Battle for the Self in P.C. Jersild’s *En levande själ*” utgår Shideler från det tema vilket han menar är centralt i Jersilds författarskap, nämligen *avhumanisering i det moderna samhället*. Medan *Babels hus*, argumenterar Shideler, demonstrerar en individ som så småningom blir ett objekt och slutligen blott ett nummer på ett stort modernt sjukhus, gestaltar *En levande själ* en futuristisk inkarnation av en mänsklig identitet.⁹⁶ *En levande själ*, fortsätter Shideler, “emphasizes the potential significance of the premises of determinism to modern man” och kan därför sägas tillhöra den litterära traditionen vilken han själv kallar för *svensk naturalism*.⁹⁷ Shideler förklarar: “In other words, whereas many Swedish authors have drawn on a socialist sense of historical context to show how man is created by history and environment, Jersild pushes this to the limit: man in the context of a laboratory as an experimental object.”⁹⁸

---

⁹⁵ Gregory Gardner Webb, *Subjugated selves. Discipline, discourse, and power in the work(s) of P. C. Jersild* (Order No. 3081159), 2003, s. 2. Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (288265563). Retrieved from <https://www.proquest.com/dissertations-theses/subjugated-selves-discipline-discourse-power-work/docview/288265563/se-2?accountid=11162> (hämtad 2022-04-09).

⁹⁶ Ross Shideler, “The Battle for the Self in P.C. Jersild’s *En levande själ*”, *Scandinavian Studies*, 56(3), 256, 1984, s. 257. Retrieved from <https://www.proquest.com/scholarly-journals/battle-self-p-c-jersilds-en-levande-sjal/docview/1297016681/se-2?accountid=11162> (hämtad 2022-04-10).

⁹⁷ *Ibid.*, s. 258.

⁹⁸ *Ibid.*, s. 258.

Avslutningsvis refererar Shideler till *Efter floden* och skriver att romanen onekligen ”suggests a pessimistic future awaiting our children.”⁹⁹ Men i samklang med Anshelm som förkunnar att Jersilds ärende stundom är didaktiskt, framhåller Shideler att *Efter floden* illustrerar ett varnande exempel: utan att ständigt utvärdera effekterna av våra handlingar kan människan plötsligt finna sig själv död, deformerad, som Shideler uttrycker det, ”and pickled in a jar on a shelf in some museum among the stars.”¹⁰⁰

Efter slutet

Jersilds *Efter floden* beskriver en postapokalyptisk värld. I litterära texter är apokalypsen ett återkommande tema och motiv som används bland annat i syfte att uppmärksamma hotfulla krafter i samhället, naturen eller inom teknologin. Apokalyptiska myter förekommer inom alla kulturer, skriver Horst S. Daemmrich och Ingrid Daemmrich i *Themes & Motifs in Western Literature* (1987), och tron att världen skulle gå ett våldsamt slut till mötes var utbredd bland antika civilisationer.¹⁰¹ Även om forskare inte är eniga om dess ursprung, framhåller Greg Garrard i *Ecocriticism* (2012), verkar det troligt att den apokalyptiska berättelsens särpräglade konstruktion påbörjades omkring 1600-1200 f.v.t. av den iranske profeten Zoroaster, eller Zarathustra.¹⁰²

Arvet efter Zarathustras filosofi gav såväl judiska och kristna som senare sekulära modeller av historien, för att tala med Garrard, ”a sense of urgency about the demise of the world.”¹⁰³ Apokalyps i kristen etymologi syftar nämligen på avslöjande av ”fördolda ting” eller ”gudomlig uppenbarelse”.¹⁰⁴ Inledningen ”A Fable of Tomorrow” i Rachel Carsons *Silent Spring* (1962), vilken Garrard bland flera andra framhåller som själva grundtexten för modern ekologism (*environmentalism*), börjar med en utpräglad poetisk liknelse – ”There was once a town in the heart of America” – och slutar med att spekulativt skildra vilka katastrofala följder som ett fortsatt användande av bekämpningsmedlet DDT kommer att ha på miljön och det levande. Carson förlitar sig därmed på apokalyptisk och pastoral litteraturgenre, det vill säga på redan existerande sätt att föreställa sig människans plats i naturen, för att fånga samtidens

---

⁹⁹ Ibid., s. 270.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Horst S. Daemmrich, Ingrid Daemmrich, *Themes and Motifs in Western Literature*, Tübingen: Francke Verlag, 1987, s. 36.

¹⁰² Greg Garrard, *Ecocriticism*, New York: Routledge, 2012, s. 93.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ *Nationalencyklopedin*, apokalyps.

<http://www-ne-se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/apokalyps> (hämtad 2022-04-19).

uppmärksamhet. Dessa litterära genrer härleder Garrard till *Första Moseboken*, eller *Genesis* på grekiska, och *Uppenbarelseboken* i Gamla respektive Nya testamentet.¹⁰⁵

Värt att notera är att ekokritiken bygger på samma retoriska strategi med vilken Carson formar sin vetenskapliga text: användningen av pastorala och apokalyptiska bilder och litterära anspelningar.¹⁰⁶ Utifrån en retorisk analysmetod utforskar Garrard i *Ecocriticism* kulturella yttringar eller *storskaliga* metaforer vilka enligt honom anses ha politiska effekter eller som tjänar olika sociala intressen. Eftersom dessa metaforer i viss utsträckning beskriver olika slags föreställningar om, konstruktioner eller presentationer av naturen, väljer han att benämna dessa enligt retorikens beteckning för *trop*. ”Each trope will gather together permutations of creative imagination: metaphor, genre, narrative, image”, skriver han och tillägger: ”Rhetorical analysis suggests that the meaning of tropes is closely related to their wider social context. They are therefore not fixed entities but develop and change historically.”¹⁰⁷

I *After the End: Representations of Post-Apocalypse* (1999) argumenterar James Berger att vi existerar i en postapokalyptisk tidsålder, eftersom Förintelsen och atombomberna som fälldes över Hiroshima och Nagasaki markerade slutet på den västerländska civilisationen. “The most dystopic visions of science fiction”, argumenterar han, “can do no more than replicate the actual historical catastrophes of the twentieth century.”¹⁰⁸

Heather J. Hicks understryker att även om de epistemologiska, politiska och sociala effekterna av händelserna kring andra världskriget inte kan förnekas, så anmärker hon i *The Post-Apocalyptic Novel in the Twenty-First Century* (2016) att övertygelsen om att samhället har nått “its nadir of violence and corruption”, som hon uttrycker det, vid upprepade tillfällen proklamerats i den västerländska kulturens historia.¹⁰⁹

Hicks undersökning består av, för att endast nämna några, Margaret Atwoods *Oryx and Crake* (2003), Cormac McCarthys *The Road* (2006) och Colson Whiteheads *Zone One* (2011). Hicks poängterar i sin studie att det alltid finns rester av den gamla världen kvar, “and in every text I examine in this project, the characters salvage both physical and epistemological elements of the world that has passed.”¹¹⁰ Dessa texter, framhåller hon, “use the generic template of post-apocalypse to ask conscious questions about the past, present,

---

¹⁰⁵ Garrard, s. 2.

¹⁰⁶ Ibid., s. 3.

¹⁰⁷ Ibid., s. 8.

¹⁰⁸ James Berger, *After the End. Representations of Post-Apocalypse*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1999, s. xiii.

¹⁰⁹ Heather J. Hicks, *The Post-Apocalyptic Novel in the Twenty-First Century. Modernity beyond Salvage*, New York: Palgrave Macmillan, 2016, s. 12.

¹¹⁰ Hicks, s. 15.

and future.”¹¹¹ Som en subgenre till science fiction, argumenterar Hicks, “post-apocalyptic fiction also tends to extrapolate from a set of verifiable premises about the likely effects of contagion, radiation, global warming, or other current threats, in order to imagine the future.”¹¹² Eller som Morton uttrycker det: “The worry is not whether the world will end (...) but whether the end of the world is already happening, or whether perhaps *it might already have taken place*” (kursiv i original).¹¹³ Här är det tydligt att Jersilds *Efter floden* utgör ett för svenska förhållande tidigt exempel som kan sorteras in i denna under-genre som gestaltar ett pågående apokalyptiskt skeende.

Margaret Atwood skiljer mellan ”speculative fiction” och ”science fiction proper”.¹¹⁴ Spekulativ fiktion innehåller inga intergalaktiska resor i rymden, ingen teleportering, inga utomjordningar; kort sagt skildrar den över huvud taget ingenting som ännu inte har uppfunnits eller börjat uppträda. Atwood skriver: “Every novel begins with a *what if* and then sets forth its axioms. The *what if* of *Oryx and Crake* is simply, *What if we continue on the road we’re already on? How slippery is the slope?*” (kursiv i original).¹¹⁵

Valeria Mosca går i dialog med Hope Jeggins och hennes analys av Atwoods *The Year of the Flood* (*Syndaflodens år* i svensk översättning) från 2009, vilken ingår i samma triologi som *Oryx and Crake* och *MaddAddam* (2013). Jeggins menar att den andra delen i triologin inte bara varnar för en kommande miljökatastrof utan dessutom upprätthåller en komplex kritik av apokalyptisk retorik; hon föreslår därför att läsa *The Year of the Flood* som en metaberrättelse, ”a cautionary tale about our cautionary tales.”¹¹⁶ På samma sätt skulle vi kunna betrakta Jersilds *Efter floden* som både tycks varna och, som vi ska se upprättar en komplex kritik i en ”inte-än-diskurs” såsom det artikulerats av Derrida: ”the paradoxical nature of apocalyptic discourse: the fact that it is, indeed, a discourse.”¹¹⁷ Som Mosca skriver: “Humanity has not ended yet, and the only possible referents for end-of-the-world narratives are other narratives; apocalypse is an entirely discursive phenomenon.”¹¹⁸

På Kesterton-föreläsningen som Atwood höll i 2004, formulerade Atwood den fråga som även Jersilds författarskap ger uttryck för: ”How far can we go in the alteration department

---

¹¹¹ Ibid., s. 15.

¹¹² Ibid., s. 26.

¹¹³ *Hyperobjets*, s. 16.

¹¹⁴ Valeria Mosca, “Crossing Human Boundaries: Apocalypse and Posthumanism in Margaret Atwood’s *Oryx and Crake* and *The Year of the Flood*”, *Altre Modernità*, n. 9 (maggio):38-52, 2013, <https://doi.org/10.13130/2035-7680/2985>. (hämtad 2022-04-30), s. 38–39.

¹¹⁵ Ibid., s. 39.

¹¹⁶ Ibid., s. 43.

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Ibid.

and still have a human being?”¹¹⁹ För att se hur detta tar sig uttryck i Jersilds berättelse kommer jag nu att göra en analys där berättelsens *storyworld* och huvudkaraktärens intra-aktion med den postapokalyptiska världen samt med hjälp av Mortons idé om ”den främmande främlingen” står i centrum.

Analys

I det följande kommer jag delvis att utforska den postapokalyptiska, materiella världen och dess premisser som gestaltas i *Efter floden* utifrån det ekonarratologiska begreppet *storyworld*, vilket enligt David Herman bättre fångar vad som skulle kunna kallas för ”the ecology of narrative interpretation.”¹²⁰ För att förstå ett narrativ, skriver han, “interpreters attempt to reconstruct not just what happened but also the surrounding context or environment embedding *storyworld* existents, their attributes, and the actions and events in which they are involved.”¹²¹ Hermans definition av *storyworld* betonar alltså samspelet mellan förmedlare och mottagare, vilket med andra ord refererar till läsarens mentala bild eller perception av det berättade. Herman förklarar:

Interpreters do not merely reconstruct a sequence of events and a set of existents, but imaginatively (emotionally, viscerally) inhabit a world in which things matter, agitate, exalt, repulse, provide grounds for laughter and grief, and so on—both for narrative participants and for interpreters of the story. More than reconstructed timelines and inventories of existents, then, *storyworlds* are mentally and emotionally projected environments in which interpreters are called upon to live out complex blends of cognitive and imaginative response.¹²²

På den ön som Edvin kommer till kan han ”vänta sig vad som helst”, som kaptenen på Diana uttrycker det: ”lämningar av en småbåtshamn, ett fiskeläge eller varför inte ruinerna efter en militärbas!”¹²³ Men vad kaptenen inte nämner är ”allt jävulskap som lurar på oss, ingenting om faran att kliva i land på denna minerade sophög”:

Kaptен erbjuder sig som vanligt själv att bli den förste i land. Men det tillåter förstås inte vi andra. Hur skulle vi kunna leva vidare utan honom? Han besitter alltför många av överlevandets

---

¹¹⁹ Ibid.

¹²⁰ *Environment and Narrative*, s. 152.

¹²¹ Ibid.

¹²² Ibid.

¹²³ *Efter floden*, s. 9.

hemligheter. Vi andra behärskar bara en färdighet var: motorn, kabyssen, seglet, pumpen, trålen. Kapten ensam behärskar hela systemet. Men han är något mer än enbart den kunnige ledaren. Långt innan jag kom ombord på ”Diana” hade han hunnit bli en symbol, en maskot för livets fortbestånd.¹²⁴

Priset som Edvin fick betala för att komma ombord på Diana var att bli kaptenens älskare; en roll som dittills inneburit att han stått under kaptenens beskydd. Edvin har förvisso minst meriter men anledningen till att han offras tycks snarare hänga samman med att kaptenen plötsligt tröttnat på hans umgänge, därför föreslår han att Edvin ska utforska ön ensam.

Efter floden berättas från Edvins perspektiv, han är romanens protagonist och berättare men inkorporerar också en fysisk värld.

Jon Heggglund poängterar att: “A materialist ecocritical approach sees narrative as intimately tied with our understandings of material processes in the physical world”.¹²⁵ Att föreställa sig mänsklig kroppslighet som *transkroppslighet* (“trans-corporeality”), i vilken människan enligt Alaimo alltid är intrasslad (*intermeshed*) med den mer-än-mänskliga världen, understryker det faktum att människans kroppsliga substans är oskiljaktig från miljön.¹²⁶ Karaktärer behöver med andra ord inte vara människor, och storyworlds behöver inte inordnas under ”mimetiskt” eller ”omöjligt”.¹²⁷ Att världen har agens innebär att den i intra-aktion med andra entiteter agerar eller *slår tillbaka* som i *Efter floden*. Kärnvapenkatastrofen var inte bara ett brott utfört av och mot människan, utan ett globalt angrepp mot allt existerande vars konsekvenser på miljön är oåterkalleliga. Betingelserna för att överleva i denna storyworld blir således en påminnelse om att narrativet aldrig uteslutande är människans.

Murarna mot vitt

Som tidigare nämnts föddes Edvin efter kärnvapenkriget; hans mamma dog vid födseln och hans pappa sex år senare. Bortsett de första åren tillsammans med pappan i ”bergrummen” har Edvin nästan uteslutande tillbringat sitt liv till sjöss; när han stiger i land på ön framstår den alltså lika främmande för honom som för läsaren. Narrativets dialog mellan mottagare och förmedlare bygger således på ett jämbördigt förhållande, varav den ena partens brister söker stöd i den andra partens kunskap. Raukarna som kaptenen gastade om föreslår förvisso att det

---

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Heggglund, *Narrative and Environment*, s. 33.

¹²⁶ Alaimo, *Material Feminisms*, s. 238.

¹²⁷ Heggglund, *Narrative and Environment*, s. 34.

är Gotland som Edvin kommit till, men dessa stenformationer erbjuder inga ytterligare garantier för att den övriga faunan förblivit oförändrad: ”Söderut syns bara sand och ännu längre bort ett dött hav. I norr kan flata klippor anas bortom lösslandskapet. Kanske finns det sötvatten där – och smådjur: snokar, igelkottar, sork eller rent av äggläggande fåglar?”¹²⁸ Edvin försöker förgäves dra sig till minnes ”Kaptens sjökort över ön. Men som på alla sjökort är inlandet vitt och okänt.”¹²⁹

Som Erin James poängterar är vatten essentiellt för vår förståelse om antropocen, oavsett om det framträder i skepnad av stigande havsnivåer eller som extrema och våldsamma händelser på land, som tsunamis och översvämningar.¹³⁰ ”To understand the current status of our world and its potential future in the Anthropocene”, skriver hon, “we must become better at analyzing the way that we imagine and interact with the water that surrounds us.”¹³¹ Hon introducerar därför modellen till ett narrativt rum som tar hänsyn till vattnets ombytlighet och tendens till plötslig förändring: ”Unspatialization allows literary scholars to better read the aquatic environments so essential to the Anthropocene, and recognize the ways in which they often illustrate key Anthropocene ideas about change—that nothing is stable in a world that is changing unpredictably.”¹³²

Kort efter att Edvin klivit i land drar en storm in som blåser bort stora mängder sand, så mycket att när han sedan står vid raukpartiet kan han inte längre se något vatten nedanför: ”raukarnas vacklande pelare bildar en oregelbunden tempelruin, ett halvt nersmält minnesmärke på väg att tvingas ner på knä.”¹³³ Vattnets inverkan på den narrativa miljön innebär alltså att *Efter flodens* storyworld är i ständig förändring. Till skillnad från den övriga befolkningen som överlevde apokalypsen föddes Edvin i denna vattenbaserade värld, det vill säga att han skapas i samma process som den gamla världen rasar samman och den nya ombildas. Även om landområden ovanför vattenytan existerar så är de förhållandevis få, vilket delvis förklarar varför Edvin, som inte behärskar konsten att navigera ett skepp, har ”sugit av en massa kaptenskukar för att överleva.”¹³⁴ Dessutom har säkerhetsregel nummer ett ombord på Diana övertygat honom att stanna: ”vistas aldrig på land om det inte är absolut nödvändigt.”¹³⁵

---

¹²⁸ Jersild, s. 23.

¹²⁹ Ibid., s. 24.

¹³⁰ James, *Narrative and Environment*, s. 194-195.

¹³¹ Ibid.

¹³² Ibid., s. 196.

¹³³ Jersild, s. 16.

¹³⁴ Jersild, s. 97.

¹³⁵ Ibid., s. 101.

Trots de destruktiva förhållandena ombord på Diana så framträder skeppet ändå som ett slags oas i *Efter flodens* ogästvänliga miljö. Detsamma kan sägas om de två samhällena, ”Klostret” och ”Fängelset”, vilka lever i ett slags symbios med varandra på den ö som Edvin kommer till. Innanför klostrets murar lever öns kvinnliga befolkning relativt skyddade från både fängelsets och den övriga världens manliga befolkning. Det som finns inbäddat i namnen på dessa institutioner tillåter läsaren att rekonstruera avgörande delar av narrativet som i förlängningen möjliggör existensen av en storyworld.¹³⁶ Samtidigt som ”kloster” och ”fängelse” associeras med byggnadskomplex omgärdade av något slags murar, så delar ”kloster”, av latinets *claustrum* (”inhägnat område” eller ”innesluten plats”), etymologi med ordet ”klostrofobi”, *clau'strum*.¹³⁷ Oberoende inrättning så tjänar murar åtminstone två väsentliga syften: dels att skydda människorna om den ena sidan av muren från inkräktare, dels att hålla en grupp av människor isolerade från världen utanför. Och bakom dessa murar bildas klostrofobiska rum som ett slags resultat av mänskliga och icke-mänskliga intra-aktioner. ”Although the human agency is radically different from material agency, they significantly entail each other in an intersubjective way.”¹³⁸

Förkroppsligad kognition

Kunskap, i betydelsen mänskligt och icke-mänskligt informationsbyte med världen, är enligt Iovino en form av porositet: ”it is the way the world enters and conditions habits of living, thus determining the way living beings *in-habit* the world.”¹³⁹ Förkroppsligad (*embodied*) kunskap innebär att världen agerar tillsammans med kroppar, blir sedimenterad i och filtrerad genom kognitiva praktiker.¹⁴⁰ För att nå denna kunskap om världen måste Edvin alltså uppleva den genom sin kropps sinnen. När solen går upp efterföljande morgon påbörjar han därför vandringen inåt land.

Med stöd i den politiska teoretikern Bernard Yack, som hävdar att ”radically antihumanist apocalyptic rhetoric often masks a radical but frustrated humanism”, menar Berger att Nietzsche, Rousseau och Marx – samt poststrukturalister från 1960-talet och framåt – såg sina samtida samhällen som i sig avhumaniserande och betraktade den borgerliga, industrialiserade

---

¹³⁶ Low, *Environment and Narrative*, s. 154.

¹³⁷ *Nationalencyklopedin*, klostrofobi.

<http://www-ne-se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/klostrofobi> (hämtad 2022-05-19).

¹³⁸ Oppermann, *Material Ecocriticism*, s. 34.

¹³⁹ Iovino, *Material ecocriticism*, s. 102.

¹⁴⁰ *Ibid.*

masskulturen som en strid mot den verkliga mänskliga utvecklingen.¹⁴¹ Den nya samhällsformen behövde vara radikalt annorlunda för att en ny och bättre sorts människa skulle kunna skapas: ”They demand a complete destruction of existing practices and institutions and then, not suprisingly, are unable to imagine what would come after that ending.”¹⁴²

Postapokalyptiska representationer suddar dock oftast ut sådana tydliga distinktioner som företräds av herrarna ovan. Till och med *Uppenbarelseboken*, poängterar Berger, avslöjar i sin ”klagan” över Babylon ett ögonblick av nostalgi för vad som kommer att gå förlorat, trots sitt överväldigande hat mot världen. “And the attitude toward what remains”, fortsätter han, “is often more complex than it appears. In many science fiction post-apocalypses, what survives is some version of humanity in the midst of the inhuman. Humanity in its essence – such is their claim – is what these apocalypses unveil.”¹⁴³

Till sjöss har ingen tagit ansvar för Edvin – utom han själv. Han har växt upp bland män som plundrat och mördat för att överleva. ”Sköt dig själv och skit i andra, det har jag lärt mig.”¹⁴⁴ Så när han når fram till en stuga under sin vandring på ön, är hans första impuls att ta skydd bakom en stor sten. Först efterföljande morgon, när han försäkrat sig om att ”allt fortfarande är fullkomligt tyst”, vågar han närma sig stugan.¹⁴⁵ Edvin stannar vid komposten och förundras över hur ”landkrabborna” lever – ”till sjöss tvättar vi baken direkt i havet. Avträdespinnen är armtjock, lenslipad och försilvrad av ålder. Det måste vara en rik människa som bor här, att använda trä att skita från!”¹⁴⁶

Naturkulturella interaktioner, det vill säga människans handlande och intra-agerande med den omgivande miljön, innebär som i det här fallet att kulturella yttringar utvecklas parallellt. Eftersom träd är en sällsynthet i *Efter floden* så framstår trämaterial som en raritet, i synnerhet för den som levt ute på havet. Det väsentliga i denna uppmärksammade detalj är att alla ting och varelser, som ekologen och filosofen David Abram uttrycker det, ”have the ability to communicate something of themselves to other beings”.¹⁴⁷ Erkännandet av deras agens som en inneboende egenskap vilken ständigt förkroppsligar deras egen aktiva kreativitet och förmåga att känna, insinuerar inte bara nya föreställningar om natur, liv och materialitet,

---

¹⁴¹ Berger, s. 9.

¹⁴² Berger, s. 9.

¹⁴³ Ibid., s. 10.

¹⁴⁴ Jersild, s. 228.

¹⁴⁵ Ibid., s. 26.

¹⁴⁶ Ibid., s. 27.

¹⁴⁷ Iovino, Oppermann, *Material ecocriticism*, s. 6.

menar Iovino och Oppermann, ”but also relocates the human in a larger material-semiotic ’collective’.”¹⁴⁸

I stugan finner Edvin en död människa i en av sängarna. Efter att han kastat bort filten upptäcker han att den döda är halvnaken: ”Med undran stirrar jag på likets skrev. Där finns ingen lem. Under den glesa tussen grårött hår är det tomt. Det måste vara en kvinna. Allt stämmer med bilderna jag sett ombord, det stämmer med besättningens otaliga historier om springor och dolda öppningar.”¹⁴⁹ Som barn träffade Edvin förmodligen kvinnor utan att han visste om det: ”inte så att alla människor såg likadana ut”, men eftersom alla ”byltade på sig vad lump de kom åt” var det endast på ansiktena som människorna kunde skiljas från varandra, berättar han och fortsätter: ”Mest handlade det kanske om ansiktets helhet, om vilken varning man kunde läsa där: arg, bitsk, ledsen, lurad, avvisad, utlämnad, sovande, ryckig, säljande, lismande, dödsförskräckt.”¹⁵⁰ Kort sagt negativa känslouttryck varav samtliga ger uttryck för ett slags postapokalyptiskt tillstånd som de överlevande hamnat i. Katastrofen har inträffat, världen har fallit samman och de gamla värdena och förutsättningarna har i grunden förändrats. Men som Berger poängterar överlever rester och påminnelser, tecken och symptom; därför introducerar han ordet *trauma* för att beskriva situationen efter apokalypsen: “The idea of catastrophe as trauma provides a method of interpretation and posits that the effects of an event may be dispersed and manifested in many forms not obviously associated with the event.”¹⁵¹

Varför Edvin inte mött några kvinnor ute till sjöss är av skäl som han tids nog kommer att bli medveten om. Vad han hittills har att gå efter är de gamla nötta historierna om att ”kvinnor tål inte sjön, kvinnor förhäxar och dessutom drabbas alla kvinnor förr eller senare av otäcka blödningar som kan smitta”; en skröna som Edvin dock inte tror på: ”vart tar i så fall det onda blodet vägen på oss män? Skulle inte vi ha dött i självförgiftning för länge sedan?”¹⁵²

Den första kontakten med öns invånare inträffar några dagar senare, när Petsamo och Henry anländer till stugan. Edvin väcker en viss förundran hos dessa två äldre män, om inte så mycket för Henry som för Petsamo. På grund av översvämningen som ”dränkte femtitusen människor bara på den här ön”, samt sjörövarna som ”kom varje år i augusti, slog ihjäl och stal allt hopsamlat”, har havet kommit att symbolisera ondskan för honom och han fruktar

---

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ Jersild, s. 28.

¹⁵⁰ Ibid., s. 28–29.

¹⁵¹ Berger, s. 26.

¹⁵² Jersild, s. 29.

därför allt som kommer därifrån.¹⁵³ Som nämndes ovan menar Berger att många postapokalyptiska skildringar syftar till att avslöja människans essens, med andra ord vad människan är villig att offra för att hålla sig vid liv. Konsekvenserna av detta har för Henrys del inneburit att värja sig mot hoten från havet, det vill säga från sjörövare vars etik och moral uppenbarligen inte inkluderar människor på land eller på andra fartyg: ”Plundring har alltid varit det populäraste näringsfånget till sjöss”, berättar Edvin, men i och med att bytet blivit allt sämre på senare år har piraterna ”fått övergå till att plundra varandra.”¹⁵⁴ Därför är alltså Henry till en början avogt inställd till ”pojken” från havet.

Narrativets nära förbindelse med havet i *Efter floden* frambringar en liknande aspekt som Lehtimäki når fram till i sin läsning av *The Lacuna*, vars narrativ enligt honom “seems to have been born from the deep waters, thereby underscoring, in evolutionary terms, that water is the ultimate life-giving element and that we humans are mainly watery creatures ourselves.”¹⁵⁵ Om det fundamentala för människan som för alla levande varelser är att hålla sig vid liv, och om premisserna för att överleva hänger samman med materiella förutsättningar, är det förmodligen för mycket begärt att förvänta sig att moralens gränser bevaras intakta i *Efter floden*. När Henry vid ett tillfälle ber Edvin att berätta om sin barndom så vägrar Edvin; han vill helst undvika att prata om tiden i berggrummen tillsammans med sin pappa, eftersom några blev uppättna för att inte alla skulle svälta ihjäl. ”Pappa trodde aldrig jag förstod vad det var han kom med.”¹⁵⁶

Henry är djupt religiös och i avsaknaden av en bibel är den gamla psalmboken, jämte almanackan hans käraste ägodel. Detta kan inte Edvin förstå värdet i – eftersom det man bör känna till om årstider för att ”kunna navigera på havet lär man sig av erfarenhet”.¹⁵⁷ Kanske söker Henry guds förlåtelse eftersom han har ”dåligt samvete som alla andra”, eller så finner han något slags tröst i Jesus predikan att ingen människa är fri från synd. ”The disturbing depth of another person is a radical consequence of inner freedom”, som Morton uttrycker det.¹⁵⁸ Om en gud verkligen existerade, det vill säga om *the mesh* var en ”sak” och mer än summan av sina sammankopplade delar, då hade vi enligt Morton förstås varit utom fara eftersom det skulle finnas något ”over yonder” som vi kunde beundra och tillbe på avstånd. Men det är ett misstag att tro att *the mesh* är större än oss, fortsätter han och tillägger:

---

¹⁵³ Ibid., s. 107, 43.

¹⁵⁴ Ibid., s. 69.

¹⁵⁵ Lehtimäki, s. 129.

¹⁵⁶ Jersild, s. 53.

¹⁵⁷ Ibid., s. 49.

¹⁵⁸ Morton, *The Ecological Thought*, s. 78.

”Everything is intimate with everything else.”¹⁵⁹ Oberoende om Henry hade en del i katastrofen så måste han ta sig igenom mörkret, eftersom skulden är den gemensamma bördan för de överlevande att bära.

Enligt Shideler utforskar Jersild i *En levande själ* den potentiella betydelsen av determinismens förutsättningar för den moderna människan, alltså att allt som inträffar i praktiken hänger samman med och styrs av tidigare händelser. Enligt Anshelm försöker forskarna i *En levande själ* utifrån ”ekonomiska motiv slutgiltigt omvandla människan till en alltigenom rationellt fungerande maskin. De bortser helt från hennes inre och tillämpar en materialistisk människosyn som reducerar människan till ett fysiskt-kemiskt substrat.”¹⁶⁰ *Efter floden* beskriver å andra sidan determinismens händelsekedja utifrån den nedåtgående spiralrörelse som Larsmo tillskriver flera av Jersilds romaner. I linje med vad Berger argumenterar ovan så framträder effekterna av kärnvapenkatastrofen som symptom, vilka kan spridas och manifesteras i olika former som inte uppenbart är förknippade med själva händelsen.

I jämförelse med den – åtminstone till en början – tystlåtna och reserverade Henry är Petsamo betydligt mera pratsam; han har svårt att förlika sig med att Edvin endast är trettiotre år och undersöker honom därför grundligt: ”Till slut erkänner han motvilligt att jag nog inte ljuger alltför mycket. Mer än fyrtio-fyrtiofem kan jag inte vara.”¹⁶¹

Petsamo fungerar som ett slags provinsialläkare på ön och har fått utföra både kirurgiska aborter och förlossningar; hans erfarenhet säger honom att strålningen förstört arvsanlagen och att barn efter kriget ofrånkomligen kommer att födas missbildade. Som Iovino och Oppermann uttrycker det: ”bodies are living texts that recount *naturalcultural* stories.”¹⁶² Att Edvin skulle vara född efter kriget överensstämmer helt enkelt inte med Petsamos symptombild av katastrofen. Senare i narrativet uppstår en livlig diskussion mellan Petsamo och Edvin, varav den yngre inte delar läkarens bistra övertygelse om att mänskligheten lever på sparlåga. ”Jag föddes normal. Och det var *efter* kriget”, intygar Edvin. ”Och din harmynthet? Den kan du ändå inte förneka”, replikerar Petsamo då.¹⁶³ För honom är detta ett tecken som bekräftar hans tes. Men Edvin föddes inte sådan: ”Det är en skada”, säger han utan att berätta mer än så för Petsamo, eftersom förklaringen är så smärtsam att han inte ”vågar komma ihåg det själv”:

---

¹⁵⁹ Morton, *The Ecological Thought*, s. 78.

¹⁶⁰ Anshelm, s. 135.

¹⁶¹ Jersild, s. 38.

¹⁶² Iovino, Oppermann, s. 6.

¹⁶³ Jersild, s. 234.

Jag är inte född harmynt! När pappa var död, togs jag om hand av en stor och fet man. Han låg inte bara sönder mina revben. Jag blev indragen i ett svartjokedrama mellan honom och min näste beskyddare, en maskinist. Jag var bara ett barn och maskinisten hade lockat mig till sig genom att erbjuda mig ett måsägge, en delikatess som det gick många salivdrypande historier om. Ägget var bara ett tomt skal, skulle det visa sig. Men maskinisten tog ändå det han ville ha. Jag fick sedan göra avbön inför den fete. Han ställde sig bredbent framför mig och sade att nu skulle jag få lära mig. Utan att han behövde säga det, föll jag på knä framför hans underliv; den läxan kunde jag sedan länge. Men det var inte hans lem som putade. Han hade gömt en kniv i fickan.¹⁶⁴

När Henry dör under följande vinter beslutar sig Edvin för att återvända till havet. Men innan han ger sig av hackar han efter guld i den frusna marken, närmare bestämt efter guldplomber. Det som Edvin först trodde var ”kullriga stenar borta bland brännässlorna”, visade sig vara mänskliga skallar och skelettrest. ¹⁶⁵ Bland gravarna finner han vigselringar, lösgommar, en docka i plast samt ett lårben i vilket en ”decimeterlång, vingad spik” är inslagen.¹⁶⁶ Som Henry gråtande uttryckte det efter att han invigt Edvin i sin hemlighet: ”En kyrkogård är Guds åker”, och ursäktande: ”Ingen kan leva på bara potatis.”¹⁶⁷

Bortsett guldets värde så representerar gravplatsen rester av den gamla världen som erbjuder Edvin en viss inblick i det förflutna: varseblivningen av de funna föremålen och deras intra-aktion med kropparna producerar betydelser och diskurser vilka kan tolkas som berättelser. Eftersom förkroppsligad kunskap är en process i rörelse är den kontextuell, det vill säga inskrivet i detaljerna för plats, tid, fysiologi och kultur. Med Iovinos ord: “knowledge comes from the give-and-take between bodies and the world. It materializes the porous exchange of inside and outside, the progressive becoming-together of bodies and the world, their intra-actions.”¹⁶⁸ Till skillnad från läsaren är Edvin inte medveten om att spikar används i syfte att stabilisera lårben efter att en fraktur inträffat där. Detta förklarar varför han i stället tolkar spiken i lårbenet som ett slags otäck tortyrmetod och hoppas att ”den stackaren dog på ett tidigt stadium”.¹⁶⁹

Tandguld det hackar Edvin sönder till nästan en näve guldgrän som han förvarar i en pung om halsen; han har dessutom packat med sig ris och bränsle som han samlat från Henrys ”hemliga trägruva”; med andra ord en skogsdunge som ligger begravd under en sandsluttning. Edvin är

---

¹⁶⁴ Ibid., s. 234–235.

¹⁶⁵ Ibid., s. 54.

¹⁶⁶ Ibid., s. 57.

¹⁶⁷ Ibid., s. 55.

¹⁶⁸ Iovino, *Material ecocriticism*, s. 103.

¹⁶⁹ Jersild, s. 57.

inställd på att övertyga andra om att han har ett värde, att han är ”mer värd levande än död.”¹⁷⁰

Sammanflätning

“We are all burnt by ultraviolet rays. We all contain water in about the same ratio as Earth does, and salt water in the same ratio that the oceans do. We are poems about the hyperobject Earth.”¹⁷¹

I och med Henrys död uppenbarar sig Edvins ”första rejäla chans som vuxen att bli en fri man.”¹⁷² Under sin färd tillbaka till havet fantiserar han således om allt han ska köpa för det guld han tog med sig. Först och främst måste han köpa sig en resa dit där det finns skepp och besättningar att köpa; sedan måste han betala någon som kan lära honom att navigera. Edvin har bestämt sig för att ”satsa på handel och plundring”, och inte på ”fiske och plundring som Kapten”, eftersom fisket är ”osäkert och slitsamt, man blir lätt av med redskapen och skulle man få en rejäl fångst ruttnar den innan man hittar en köpare.”¹⁷³

Men dessa drömmar och fantasier är ingenting annat än självbedrägeri, inser Edvin plötsligt. ”En draglande idiot inser ju att jag inte har någon chans. Jag har efter Henrys död gjort det man inte får göra om man vill överleva: tro på sina önskedrömmar.”¹⁷⁴ Han vänder därför om och i de ”obarmhjärtiga morgontimmarna förvandlas Henrys stuga till ett ouppnåeligt paradiset”:

Ju längre uppåt land jag släpar min släde, desto underbarare lyser Henrys hus i fjärran. Snart strålar det som ett av palatsen i ”Berömda byggnadsverk”. Jag förstår mig inte på mina önsknningar. Hur fungerar människan egentligen? I går drömde jag om ett rikt liv på havet. Den drömmen var så stark att jag slog sönder stugan. Nu drömmer jag om samma hus, om ett liv i fett och värme – och i morgon?¹⁷⁵

“Apocalyptic literature”, menar författaren och journalisten Damian Thompson, “takes the form of a revelation of the end of history. Violent and grotesque images are juxtaposed with glimpses of a world transformed; the underlying theme is usually a titanic struggle between

---

¹⁷⁰ Jersild, s. 68.

¹⁷¹ Morton, *Hyperobjects*, s. 51.

¹⁷² Jersild, s. 67.

¹⁷³ *Ibid.*, s. 68.

¹⁷⁴ *Ibid.*, s. 69.

¹⁷⁵ *Ibid.*

good and evil.”¹⁷⁶ Thompsons definition antyder en moralisk dualism som, enligt Garrard, delar upp världen i vän och fiende. I *Efter flodens* storyworld finns litet utrymme för förtrolighet, vilket innebär att Edvins chanser att överleva till sjöss är minimala. Havets agens bygger inga broar mellan människorna; tvärtom så har åren som de levat isolerade från varandra gjort dem till främlingar.

Trots vissa uppenbara skillnader är Edvins situation inte helt olik Max's i filmen *Road Warrior* (1981). Filmen skildrar världen efter ett atomvapenkrig utifrån enslingen Max's perspektiv, som efter mordet på hans fru lever i något slags gränsland mellan vad Berger beskriver som ”the values of the human remnant and of the 'punk' barbarians”.¹⁷⁷ Denne Max ställs inför ett liknande dilemma som Edvin, när han tvingas välja om han vill komma ihåg det som krävs för att vara del av en mänsklig gemenskap eller inte.¹⁷⁸

Beslutet om att stanna på ön är förvisso Edvins, men att tas upp i en gemenskap är det inte. Under färden tillbaka till Henrys gamla stuga förlorar han åter sin frihet och tas tillfånga; han kastas in i en hydda och blir bunden om fötterna. På golvet ligger två kvinnor som en grupp män står samlade kring. För att slippa bevittna den pågående våldtäkten vänder Edvin ansiktet inåt väggen; först efter att männen lämnat hyddan vrider han sig om och tittar på de två byltena:

Den ena människan ligger helt stilla. Den andra rör sig, hulkar och lyckas ta sig upp på alla fyra. Jag ser att det är en kvinna när hon börjar ordna sin klädsel. Hon slickar bort tårarna från överläppen. Hennes ansikte är platt med höga kindkotor, näsan är också platt men obruten. Hon har klara grå ögon. Hon har en rynka mellan ögonbrynen som visar sig vara ett litet läkt ärr. Det gör att hon ser undrande ut – eller som om hon hade huvudvärk. Hjässan är slät och fin och inte äckligt blank. Jag ser en skymt av hennes ena bröst. Det inger mig en känsla jag aldrig känt förut: jag blir på en gång betryckt och upphetsad. Hon kan inte vara mycket äldre än jag.¹⁷⁹

Apokalypsen i *Road Warrior* har enligt Berger delat sexualiteten i två delar, varav den ena delen innebär ett nästan fullständigt förtryck, ”an end of sex and, by extension, of all duality”; medan den andra, som alltså representeras av ”punkbarbarierna”, lever i ett slags gränsöverskridande tillstånd: ”a polymorphous release of sexual and violent energies onto diverse forbidden objects”.¹⁸⁰ *Efter floden* ger åtminstone i narrativets början intrycket av att

---

¹⁷⁶ Garrard, *Ecocriticism*, s. 94.

¹⁷⁷ Berger, s. 10.

¹⁷⁸ Ibid.

¹⁷⁹ Ibid., s. 72.

¹⁸⁰ Berger, s. 10.

en liknande uppdelning existerar mellan människorna som lever på havet respektive på land; men männen som tillfångatagit Edvin är inga sjörövare utan bofasta på ön. En förhållandevis krass men väl förankrad förklaring är att det sexuella våldet mot både kvinnor och män representeras *av* män. Om inte Petsamo hade kommit till deras undsättning så hade förmodligen snart också den andra kvinnan våldtagits till döds. Efterföljande morgon tar Petsamo med sig den unga kvinnan och Edvin samt en skadad man från "Fängelset" till den andra inrättningen på ön, "Klostret".

Väl framme vid klostret vårdas Edvin och "den finska flickan", eller Tulikke som hon heter, i ett gemensamt rum tillsammans med den skadade mannen. En natt väcks Edvin av att den sårade kastar sig över Tulikke som "börjar slå och sparka efter honom."¹⁸¹ Knappt hinner Edvin ropa på hjälp förrän systrarna kommer rusande och släpar i väg mannen. När de har lämnat rummet kan Edvin inte släppa Tulikke med blicken, vars "nakna fot sticker fram ur filtarna."¹⁸² Han häver sig upp på armbågarna och släpar sig närmare henne:

Hon kommer inte att kunna berätta för någon om jag tar henne. Men när jag står på huk och försöker bända isär hennes fötter kommer en bild i mitt huvud: jag lutar mig över en klippskreva och ser för första gången i mitt liv en blomma. Fylld av triumf sträcker jag fram handen för att slita den åt mig. Men jag förmår inte plocka den.¹⁸³

"Things that are not us have agencies", som forskaren Simon C. Estok formulerar det, "that determine us and are themselves emergent narratives."¹⁸⁴ Att förstå uppkomsten av dessa narrativ, i vilka vi enligt Estok är inbäddade, är omöjligt. "They are too big, and we are – after all – only human. But one of the effects of recognizing our embeddness in materials of interacting agencies is to compel an ethical rethinking of our behaviors."¹⁸⁵ Blomman som Edvin bevittnar framträder som en sällsynthet, en rest eller kvarleva som på samma gång påminner om naturens skörhet och dess rikedom. Blommans värde kan inte mätas och fyller knappast någon praktisk funktion för den enskilda människans kamp för överlevnad efter floden. Men eftersom blomman växer och om alla varelser är sammankopplade måste den symbolisera liv. "If we have a future, we will have decided to look after all sentient beings."¹⁸⁶

---

¹⁸¹ Jersild, s. 81.

¹⁸² Jersild, s. 81.

¹⁸³ Jersild, s. 82.

¹⁸⁴ Estok, *Material ecocriticism*, s. 137.

¹⁸⁵ Ibid.

¹⁸⁶ Morton, *The Ecological Thought*, s. 96.

Främmande främlingar

Då Edvin togs till fånga svalde han det guld som han bar kring halsen, vilket hans kropp besvarade med kraftiga uppkastningar och feberfrossa. Samma dag som hans krafter är tillräckligt återhämtade måste han – mot sin vilja – bryta upp eftersom det råder nolltolerans mot män i klostret. Den ende mannen som kvinnorna litar på är Petsamo, vars rotlöshet dock hindrar honom från att stanna på samma plats för länge. När det är dags att ta farväl ger en av systrarna Edvin guds välsignelse och säger att om de någon gång kallar på honom, ska han ”lyssna till Guds röst.”¹⁸⁷ Han nickar ivrigt och ”vill inget hellre än att Gud skall kalla” honom till klostret på livstid: ”Ingen period i mitt liv har jag haft det så bra, om man undantar den första tiden med min far innan den långa svälten kom.”¹⁸⁸ Dessutom kommer Tulikke att stanna kvar, som tar Edvins hand och brister i gråt vid avskedet: ”Kanske är jag sista länken till den båt hon kom med”, tänker han sorgset, ”och som sedan plundrades fastfrusen i åmynningen.”¹⁸⁹

Som Morton poängterar är identitet en föreställning, en simulering – en performativ uppvisning; i betydelsen vad evolutionister kallar ”tillfredsställande” (*satisficing*): ”instead of becoming optimal for their environments, living beings do just enough to look and quack like themselves.”¹⁹⁰ Systrarna har fått lära sig den hårda vägen att världen efter floden inte tillåter några undantag, därför har Edvin simulerat fram hosta, svimningar och andra sjukdomssymptom i syfte att få stanna längre i klostret. Varför han sänds i väg är inte på grund av *vem* han är, utan *vad* han är. Att klandra kvinnorna vore förstås befängt med tanke på vad de har utsatts för, men i läsarens storyworld bekräftar Edvin att ingenting är självidentiskt. Morton igen: ”We’re embodied, yet without essence.”¹⁹¹

Den närmaste tiden spenderar Edvin stundom i fängelset, stundom i klostret. I intra-aktionerna med världen framträder två faktorer vilkas inverkan är avgörande för Edvins utvecklingskurva, nämligen Petsamo och Tulikke. ”Existence is always coexistence”, som Morton uttrycker det; med andra ord är Edvins behov av andra människor lika starkt som hans behov av en miljö, eftersom människor *är* varandras miljö: ”Thinking ecologically isn’t simply about nonhuman things. Ecology has to do with you and me.”¹⁹² Detta bekräftar

---

¹⁸⁷ Jersild, s. 92.

¹⁸⁸ Ibid.

¹⁸⁹ Ibid.

¹⁹⁰ Morton, *The Ecological Thought*, s. 82.

¹⁹¹ Ibid., s. 83.

¹⁹² Morton, *The Ecological Thought*, s. 4.

naturligtvis inte föreställningen om människans suveränitet; tvärtom så understryker det att människan är en naturlig varelse, som är inbäddad och bosatt i sin naturliga miljö.¹⁹³

Med ovanstående sagt innebär förstås inte att alla människor automatiskt vill leva bland andra människor. Några dagar efter att de lämnat klostret förklarar Petsamo för Edvin, att det är de tidiga morgnarna som ger hans liv ett uns värde. De första åren på ön hade han fullt upp med att hålla sig vid liv; medan han nu för tiden måste sysselsätta sig för att få tiden att gå snabbare tills det blir morgon igen. ”Jag har inget särskilt emot just dej”, säger han, ”det är bara så att jag inte står ut att ha *någon* människa nära.”¹⁹⁴ Edvins tolkning av det som Petsamo berättar har förstås en viktig poäng, nämligen att det förmodligen är fler som vill men som inte kan förverkliga ett sådant liv; det är Petsamos ”styrka och kunskaper som gör att han kan leva som han vill.”¹⁹⁵ Dessutom döljer sig en paradox i Petsamos påstående: å ena sidan intalar han sig att han vill vara ensam, å andra sidan fruktar han ensamheten eftersom denna påminner honom om att världen som han kände den gått under. ”Det enda den västerländska kulturen verkligen lyckades med”, utbrister han ilsket, ”var att spränga sej själv i luften.”¹⁹⁶

I avsikt att historisera den apokalyptiska idén som den framställts i litteraturen, poängterar Berger att representationer av den tjänat olika psykologiska och politiska syften; han skriver:

Most prevalently, they put forward a total critique of any existing social order. From the Book of Revelation's condemnation of Babylon, through the millenarian movements of the Middle Ages, to more recent apocalyptic thinking – both religious and secular – visions of the end and its aftermath emphasize that no social reform can cure the world's diseases. Every structure of the old world is infected, and only an absolute, purifying cataclysm can make possible an utterly new, perfected world.¹⁹⁷

Efter floden representerar därmed ett brott mot den apokalyptiska litteraturgenren, eftersom inga illusioner om att kataklysmen, det vill säga kärnvapenkatastrofen, per automatik kommer att leda till grundandet av en bättre värld. Petsamo tillägger: ”Det vill säja man lyckades inte hundraprocentigt. Tyvärr. Hör du att jag säjer *tyvärr?!*”¹⁹⁸ Och han är övertygad om att historien förmodligen skulle upprepa sig ”om det hela börjar på nytt”, eftersom människan är programmerad till att expandera och ”saknar förutsättningar att existera i ett samhälle, om

---

¹⁹³ Lehtimäki, s. 136.

¹⁹⁴ Jersild, s. 94.

¹⁹⁵ Ibid., s. 94.

¹⁹⁶ Ibid., s. 97.

¹⁹⁷ Berger, s. 7.

¹⁹⁸ Jersild, s. 97.

man nu kan kalla det samhälle, som långsamt håller på att förtvina och rinna ut i sanden.”¹⁹⁹ Inte bara människokroppen utan hela skapelsen är som, enligt Petsamo, ”en komplicerad klocka, som tappades i golvet för trettiofyra år sedan – och som nu hjälpligt reparerats av en amatör.”²⁰⁰

Återverkningarna av kärnvapenkatastrofen yttrar sig som rester eller symptom i *Efter flodens* storyworld. I överrensstämmelse med det psykoanalytiska begreppet trauma ställer katastrofen eller apokalypsen samma plågsamma frågor om vad som hände ”före” och vad som är situationen ”efter”. “The apocalyptic-historical-traumatic event”, som Berger formulerar det, “becomes a crux or pivot that forces a retelling and revaluing of all events that lead up to it and all that follow.”²⁰¹ Men dessa rester och symptom existerar inte bara i de överlevandes minnen, utan uppenbarar sig i den översvämmade världen som en smärtsam konsekvens och påminnelse. De få landområden som ännu är ovanför vattenytan framstår som vrakdelar som människorna krampaktigt håller fast i för att inte drunkna. Som Hubert Zapf understryker i *Material Ecocriticism*: “cultural ecosystems are not only collective entities, but each individual being is a cultural ecosystem in its own right, which coexists in its irreducible singularity with other individualities within a complex field of multiple interrelations.”²⁰²

Under en expedition på ön utbryter ännu en diskussion mellan Petsamo och Edvin, varav den förre menar att eftersom den senare aldrig levt i en civilisation kan han omöjligt lida av samvetsqual i förhållande till andra människor. Petsamo förvägrar alltså Edvin förmågan att känna sorg i sitt hjärta därför att ingen lärt honom det. ”Den ursprungliga människan är en barbar, ett rovdjur ... Det var en tillfällig anomali i världshistorien att några generationer fick leva i en civilisation som lurade i oss att vi är nåt annat än barbarer.”²⁰³ Petsamo utgår med andra ord från att medkänsla inte är en nedärvd förmåga utan något som människan måste lära sig; han representerar således ett sociokulturellt perspektiv som utesluter det ”naturliga” eller biologiska i framväxandet av det ”mänskliga”. Även om Petsamo inte föreställer sig den mänskliga naturen i singular, så exkluderar hans perspektiv onekligen den mer-än-mänskliga naturen som medskapare. Som filosofen Nancy Tuana uttrycker det: “We can make divisions between the biological and the social, as we feminists did with sex and gender, but what we

---

¹⁹⁹ Ibid., s. 97.

²⁰⁰ Ibid., s. 126.

²⁰¹ Ibid., s. 21.

²⁰² Zapf, *Material Ecocriticism*, s. 56.

²⁰³ Jersild, s. 147.

soon discovered is that the divisions are both permeable and shifting, while at the same time deeply entrenched in bodies and practices.”²⁰⁴

Slutdiskussion

Morton menar att ju mer vi får veta om andra varelser, desto mer främmande blir de. “The strange stranger is strange all the way down— there is no way to become fully familiar with him, her, or it (how can we ever fully tell?).”²⁰⁵ Kanske förklarar detta förälskelsen mellan Edvin och Tulikke: varför de upplever en frändskap är därför att de framstår som främlingar i världen. Dessutom väntar Tulikke deras gemensamma barn.

Som tidigare nämnts är Petsamo emot att en ny generation barn föds efter floden. Denna ståndpunkt grundar sig delvis i att den radioaktiva strålningen inverkat på människans arvsanlag, vilket alltså kommer att leda till att barnen föds missbildade. Men Petsamo omyndigförklarar också människan eftersom hans erfarenhet intalar honom att några hundra års utveckling endast kommer att frambringa ytterligare en explosion. ”Det värsta vi kan göra är att inte acceptera att vi är bankrutt.”²⁰⁶ Det finns enligt Petsamo inget människovärdigt liv, utan det är endast en skam för en ”tänkande varelse att vara fången i sin egen biologi.”²⁰⁷ Därför beslutar Edvin och Tulikke att bryta upp från fångelset och klostret, som slagit sig samman under Petsamos ledning. Som en sista antydan till hopp sänder Petsamo med dem en sliten bok, ”Graviditet och förlossning”.

Som Hannes Bergthaller formulerar det i essän “Limits of Agency”: “system and environment are mutually constitutive or coemergent; they come into being as two sides of a single process, paradoxically entwined like the mythical Ouroboros”.²⁰⁸ Endast när det existerar en enhet som särskiljer sig från sin miljö finns det belegg för att över huvud taget tala om en miljö, menar Bergthaller, samtidigt som en sådan enhet inte kan tänkas utan att förutsätta en miljö. Men som Morton poängterar: “Every well-defined and consistent system contains at least one theorem that the system itself cannot prove. This insight pertains directly

---

²⁰⁴ Nancy Tuana, *Material Feminisms*, s. 189.

²⁰⁵ Greg Garrard, *The Oxford Handbook of Ecocriticism*, New York: Oxford University Press, 2014; Timothy Morton, “Deconstruction and/as Ecology”, s. 12, länk: 10.1093/oxfordhb/9780199742929.013.005 (hämtad 2022-05-22).

²⁰⁶ Jersild, s. 97.

²⁰⁷ Ibid., s. 95.

²⁰⁸ Hannes Bergthaller, *Material Ecocriticism*, s. 44.

to life and intelligence. All life forms are limited. There exists at least one situation (death) that will quite literally deconstruct them.”²⁰⁹

Att livsformer särskiljer sig från sin miljö betyder inte att de är slutna system, utan de är integrerade med den materiella världen och reagerar därför på förändringar som sker i miljön som omger dem. Edvin är fångad i en postapokalyptisk storyworld vars agens hindrar honom från att växa, så efter att han begravt Tulikke tar han endast med sig ”den lilla revolvern” och återvänder till havet.²¹⁰

I den här studien har jag följt Edvins intra-aktion med den postapokalyptiska världen. Detta tillvägagångssätt framlägger narrativets faktiska struktur, som inte är psykologiskt utan spatialt betingad. Med andra ord framträder den materiella världen som avgörande för Edvins kognitiva utveckling, och min läsning av *Efter floden* uppmärksammar att allt som existerar är sammankopplat och intrasslat i *the mesh*. Dualismen mellan ”natur” och ”kultur” bygger naturligtvis på ett missförstånd: skadar vi vår miljö så skadar vi också oss själva. Som Morton uttrycker det: “We are becoming aware of the world at the precise moment at which we are ‘destroying’ it – or at any rate, globally reshaping it.”²¹¹

---

²⁰⁹ Morton, “Deconstruction and/as Ecology”, s. 12.

²¹⁰ Ibid.

²¹¹ Morton, s. 132.

Litteraturförteckning

Tryckta källor

Alaimo, Stacy, Hekman, Susan J., *Material Feminisms*, Bloomington: Indiana University Press, 2008

Anshelm, Jonas, *Förnuftets brytpunkt. Om teknikkritiken i P C Jersilds författarskap*, Stockholm: Bonniers Grafiska Industrier AB, 1990

Berger, James, *After the End. Representations of Post-Apocalypse*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1999

Daemmrich, Horst S., Daemmrich, Ingrid, *Themes and Motifs in Western Literature*, Tübingen: Francke Verlag, 1987

Garrard, Greg, *Ecocriticism*, New York: Routledge, 2012

Hicks, Heather J., *The Post-Apocalyptic Novel in the Twenty-First Century. Modernity beyond Salvage*, New York: Palgrave Macmillan, 2016

Holmbäck, Christopher, ETC, "Dags för Nato?" NR 11, 18 mars 2022

Iovino, Serenella, Oppermann, Serpil, *Material Ecocriticism*, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2014

James, Erin, Morel, Eric, *Environment Narrative. New Directions in Econarratology*, Columbus: The Ohio State University, 2020

Jersild, Per Christian, *Efter floden*, Stockholm: Albert Bonniers förlag, 1982
– *Professionella bekännelser*, Stockholm: Författarförlaget, 1981

Larsson, Bo, *Närvarande frånvaro*, Stockholm: Verbum Förlag AB, 1987

Larsmo, Ola, *Odysseer*, Stockholm: Bonniers Grafiska Industrier, 1990

Lönnroth, Lars, Delblanc, Sven, *Den svenska litteraturen. Från modernism till massmedial marknad*, Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 1999

Morton, Timothy, *The Ecological Thought*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2010

– *Hyperobjects*, London: Open Humanities Press, 2021

– *Hyposubjects. On Becoming Human*, London: Open Humanities Press, 2021

– “Deconstruction and/as Ecology”, Garrard, Greg, *The Oxford Handbook of Ecocriticism*, New York: Oxford University Press, 2014

Rydén, Hugo, Widing, Dick, Eriksson, Dixie, Lindskog, Runo, Stenhag, Gunnar, *Litteraturhistoria*, Stockholm: Natur och Kultur, 1989

Digitala källor

Barad, Karen, “Posthumanist Performativity: Toward an Understanding of How Matter Comes to Matter”, *Signs*, vol. 28, no. 3, 2003, pp. 801–31. *JSTOR*,

<https://doi.org/10.1086/345321>

Greenpeace, <https://www.greenpeace.org/sweden/nyheter/47646/plast-i-haven-fakta-och-konsekvenser/>

Lehtimäki, Markku, “Natural Environments in Narrative Contexts: Cross-Pollinating Ecocriticism and Narrative Theory.” *Storyworlds: A Journal of Narrative Studies*, vol. 5, 2013, pp. 119–41. *JSTOR*, <https://doi.org/10.5250/storyworlds.5.2013.0119>

Mosca, Valeria, “Crossing Human Boundaries: Apocalypse and Posthumanism in Margaret Atwood’s *Oryx and Crake* and *The Year of the Flood*”, *Altre Modernità*, n. 9 (maggio):38-52, 2013, <https://doi.org/10.13130/2035-7680/2985>

Nationalencyklopedin, apokalyps,

<http://www-ne-se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/apokalyps>

– klaustrofobi,

<http://www-ne-se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/klaustrofobi>

Regeringskansliet, <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2015/12/klimatavtal-klubbat-i-paris/>

Schottenius, Maria, Dagens Nyheter, <https://www.dn.se/kultur/oppna-argument-for-ratten-till-dodshjalp-i-pc-jersilds-bok/>

Shideler, R., *The battle for the self in P.C. Jersild's "en levande själ"*, *Scandinavian Studies*, 56(3), 256, 1984, Retrieved from <https://www-proquest-com.ezproxy.ub.gu.se/scholarly-journals/battle-self-p-c-jersilds-en-levande-sjal/docview/1297016681/se-2?accountid=11162>

Webb, G. G., *Subjugated selves: Discipline, discourse, and power in the work(s) of P. C. Jersild* (Order No. 3081159), 2003, Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (288265563), <https://www.proquest.com/dissertations-theses/subjugated-selves-discipline-discourse-power-work/docview/288265563/se-2?accountid=11162>

Wiman, Björn, Dagens Nyheter, <https://www.dn.se/kultur/bjorn-wiman-skrivbordskrigarnas-naivit-et-om-karnvapen-ar-livsfarlig/>

